

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Katedra sociální práce

Bakalářská práce

**Příčiny a rizikové faktory bezdomovectví mladých žen
na území hlavního města Prahy**

Causes and risk factors of homelessness of young women
in the capital city of Prague

Aneta Karmelitová

Poděkování

Tímto děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Pavlu Pěnkavovi, PhD. za svůj věnovaný čas, cenné připomínky a podnětné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentkám a pracovníkům v sociálních službách v Praze, bez nichž by nebylo možné výzkum realizovat. V neposlední řadě patří velký dík mé rodině a blízkým, kteří mi byli oporou nejen při psaní bakalářské práce, ale stáli při mně po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 21. května 2021

.....

Aneta Karmelitová

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá příčinami bezdomovectví mladých žen a seznamuje s rizikovými faktory, které se s rolí bezdomovkyně a životem na ulici pojí. Cílovou skupinou jsou ženy ve věku od 18 do 26 let pobývající na území hlavního města Prahy. Teoretická část zprvu seznamuje s problematikou bezdomovectví obecně, dále se věnuje vybrané cílové skupině – jejím specifikům, a v závěru popisuje nástroje sociální práce s osobami bez přístřeší. V praktické části je využita metoda dotazníkového šetření, přičemž respondentkami jsou přímo mladé bezdomovkyně. Na základě provedeného výzkumu bylo možné zmapovat nejčastější důvody vedoucí ke vzniku bezdomovectví a jeho rizikové faktory.

Klíčová slova

Bezdomovectví, mladé ženy, sociální vyloučení, životní situace

Abstract

The bachelor thesis is dealing with the causes of women's homelessness and introduces risk factors which are connected with the role and life of homeless woman. The target group are young women aged from 18 to 26 years who live in Prague. The theoretical part at first introduces the issue of homelessness in general, it also describes the target group – its specifics, and in conclusion this part describes the tools of social work with homeless people. The data for the practical part of the work are gained by the method of questionnaire survey. The respondents are young homeless women. Based on the research carried out, the most common reasons for homelessness and its risk factors were mapped.

Keywords

Homelessness, young women, social exclusion, life situation

Obsah

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Bezdomovectví a jeho terminologické ukotvení	8
1.1 Vymezení pojmu.....	9
1.2 Sociální vyloučení	9
2. Bezdomovectví jako sociálně nepříznivá situace	11
2.1 Historický vývoj v českých zemích a současný stav	11
2.2 Typologie bezdomovectví	13
2.3 Časté příčiny a rizikové faktory vedoucí ke vzniku bezdomovectví.....	14
2.3.1 Bezdomovectví mladých lidí a jeho specifika	19
2.3.2 Ženské bezdomovectví a jeho specifika	21
3. Sociální práce s osobami bez přístřeší.....	25
3.1 Sociální služby pro osoby bez přístřeší	25
3.1.1 Sociální služby pro bezdomovkyně v Praze	28
3.2 Formy sociální práce s osobami bez přístřeší	29
3.3 Systém sociálního zabezpečení	30
3.4 Reintegrace do společnosti	33
PRAKTICKÁ ČÁST	35
1. Cíl výzkumu a hlavní výzkumné otázky	35
2. Zdůvodnění výzkumného záměru	36
2.1 Struktura dotazníku.....	36
2.2 Charakteristika výzkumného vzorku	37
2.3 Metoda sběru a vyhodnocení dat	37
3. Interpretace výsledků výzkumu	39
4. Zhodnocení výsledků výzkumu	49
Závěr.....	50

Seznam použitých zdrojů	51
Příloha č. 1 – Dotazník	55

Úvod

Primární motivací, která mě přivedla k myšlence věnovat se tomuto tématu, je fakt, že je uvedená cílová skupina společností často opomíjena. První zkušenost v přímé práci s osobami bez přístřeší v rámci loňské pracovní povinnosti mě přivedla k tehdy pro mě neznámé problematice. Sama jsem si uvědomila, že se v ulicích města slečny nebo ženy v pozici bezdomovců vyskytují ve značně nižší míře než jejich mužské protějšky. Zároveň nejsou ženy v rolích bezdomovkyň na první pohled vidět. Tyto skutečnosti spolu se zjištěním, že doposud neexistuje jednotná a ucelená odborná publikace popisující tuto cílovou skupinu, ve mně probudily zájem se danou problematikou zabývat.

Současný systém sociálních služeb se bezdomovectví a osobám bez přístřeší dozajista věnuje, ale domnívám se, že je nezbytné reagovat i na potřeby sub minority, kterými ženy žijící na ulici jsou. V České republice je doposud relativně málo zařízení, která by fungovala pouze pro bezdomovkyně, čímž by se přiměřeně reagovalo na poptávku ze strany žen bez domova. Nevýhody stávajících organizací a zařízení spatřuji v tom, že nabízí jednotlivé služby, kterých cílová skupina bezpochyby využívá, jenže u nás nezaujímá místo taková služba, jež by měla komplexní povahu a byla schopná pokrýt všechna odvětví, která pomoc (mladým) bezdomovkyním vyžaduje.

Problematika bezdomovectví se v širším kontextu odráží ve vnímání společnosti, ale zdaleka není veřejnost s těmito osobami dostatečně seznámena. Cílem mé bakalářské práce je přiblížit příčiny a rizikové faktory bezdomovectví mladých žen na území hlavního města. Zvolila jsem místní určení Prahy, ve které se nachází nejvíce organizací a zařízení sociálních služeb, jež s cílovou skupinou mladých žen bez domova pracují. S pomocí těchto institucí a jejich pracovníků mi bylo umožněno snazší kontaktování respondentek pro empirickou část práce. Myslím si, že je tato práce základem pro bližší porozumění uvedené skupiny, a v případě dalších výzkumů, které by se např. věnovaly tvorbě nové sociální služby pro ženy žijící na ulici, se bude možné opírat o informace z této bakalářské práce.

TEORETICKÁ ČÁST

V rámci první kapitoly teoretické části nejprve definuji samotný pojem bezdomovectví a stručně popisuji, co znamená, a čím je charakterizováno sociální vyloučení.

Druhá kapitola se věnuje historickému vývoji uvedeného jevu, poté uvádím typologii bezdomovectví. Dále seznamuji s častými příčinami a rizikovými faktory bezdomovectví. Posléze charakterizuji specifika, jež doprovází bezdomovectví mladých lidí obecně, dále pak popisuji specifika týkající se mladých bezdomovkyň.

Třetí a zároveň poslední kapitola teoretické části je věnována sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší. V této části najdeme výčet sociálních služeb a programů, které s lidmi bez domova pracují – jaké služby u nás fungují obecně, dále pak seznamuji s konkrétními organizacemi působícími v Praze. Následně shrnuji využívané formy sociální práce se zmíněnou cílovou skupinou. S vykonáváním sociální práce souvisí systém sociálního zabezpečení, který je součástí kapitoly. V neposlední řadě popisuji reintegraci do společnosti a nastiňuji diskutovaná řešení sociálního problému bezdomovectví.

1. Bezdomovectví a jeho terminologické ukotvení

Fenomén bezdomovectví je vážným sociálním problémem. „*Neexistuje žádná jednotná definice tohoto jevu,*“ (Váně a Kalvas, 2014, str. 7). Všeobecně se lze shodnout, že bezdomovectví je charakterizováno ztrátou bydlení, která má nepřeberné množství příčin, důvodů a rizik, a v závěru vede k životu na ulici. Bezdomovec se stává sociálně vyloučeným jedincem. Resocializace do společnosti je posléze náročným procesem. Uvedený fenomén se týká všech – mužů, žen, dětí. Nezahrnuje pouze jednotlivce, ale i celé rodiny. Život na ulici není obtížným jen z fyziologického hlediska, ale je také náparem pro psychickou stránku člověka.

Nastalá náročná životní situace se pojí s nedostatkem finančních prostředků, s užíváním návykových látek, s pácháním trestné činnosti, s provozováním prostituce a dalšími aspekty, které mimo jiné ohrožují zdraví člověka. Osoba bez přístřeší se potýká s nízkým sociálním statutem a nebála bych se konstatovat, že se v očích společnosti stává přítěží. Návrhů řešení bezdomovectví je (stejně jako jeho příčin) nespočet, a proto je jeho vymýcení velmi obtížné, ne-li neřešitelné. Nastavený sociální systém zabezpečení, aktuální bytová a sociální politika způsobují, že osoby bez přístřeší v podstatě systémem „propadávají“ a návrat do běžného života

se jeví jako nemožný. To vše může vést k demotivaci a člověk se tak uchyluje k názoru, že bude dosavadní život v kůži bezdomovce či bezdomovkyně snazší formou bytí.

1.1 Vymezení pojmu

Termíny bezdomovectví či bezdomovec¹ nesoucí význam života na ulici v naší legislativě nenajdeme. Z právního hlediska se pro tento jev používá v České republice označení „osoba bez přístřeší“². S tímto faktem jsem seznámena, avšak pro mou bakalářskou práci budu označení *bezdomovec* užívat, stejně tak termíny *bezdomovkyně*, *člověk bez domova*, *osoba či žena žijící na ulici*, protože jsou tyto výrazy mezi laickou i odbornou veřejností běžně používány.

Podle FEANTSA se bezdomovectví definuje jako absence vlastního přístřeší, trvalého bydlení a dále termínem bezdomovectví označuje žití v nejistých či nepřiměřených podmínkách. Bezdomovec je pak ekvivalentem nastalé nepříznivé sociální situace. „*Pojem bezdomovec je podle názorů některých autorů zatížen hluboce zakořeněnými stereotypy, a proto může mít pejorativní význam*“ (Schwarzová, 2005, str. 315).

Podle zákona o pomoci v hmotné nouzi³ se jedná o takové osoby, které nemají zajištěny důležité životní potřeby. Stát je podle právní úpravy povinen zajistit při ztrátě bydlení pomoc, výslovně právo na bydlení však v Ústavě nenajdeme (Štěchová, 2008). Mezi základní potřeby (mimo zaopatrěného bydlení) řadíme stravu, spánek nebo vyhovující podmínky pro hygienu. Pro život jsou kromě fyziologických potřeb nezbytné i potřeby citového charakteru jako pocit bezpečí, jistoty nebo úcty. Do této kategorie lze dále zařadit sociální interakci, pocit sounáležitosti a důležitosti ve společnosti. Lidé bez přístřeší mají často nenaplněnou nebo ohroženou většinu uvedených potřeb a životních jistot.

1.2 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení neboli exkluze je definováno jako proces, kterým jsou jednotlivci a celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytných pro zapojení do aktivit společnosti jako celku (Toušek, 2007). Podle další charakteristiky „*sociální vyloučení v užším*

¹ Termín „bezdomovec“ je v české legislativě použit v Zákoně č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbývání státního občanství České republiky

² Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

³ § 2 odst. 6 zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi

smyslu brání sdílet určité sociální statusy či sociální instituce“ (Mareš, 2006, str. 22). Bezdomovectví je extrémní podobou sociálního vyloučení (MPSV, © 2020). Sociální exkluze je typicky doprovázena dlouhotrvající nezaměstnaností, zadlužením, sníženou úrovní vzdělanosti, zhoršeným nebo špatným zdravotním stavem. Sociálně vyloučená osoba se setkává s diskriminací; stává se určitým způsobem závislou na pomoci státu. Psychika vyloučeného jedince musí celkově odolávat nepříznivým vlivům tzv. „ze všech stran“. V případě bezdomovectví jsou narušeny sféry osobní, rodinné, partnerské, přátelské, pracovní.

Přibližně před devíti lety se uvádělo, že se počet osob bez přístřeší pohybuje okolo 30 000 (Hradecký, 2012). Oproti tomu *„podle zatím poslední zprávy o naplňování koncepce prevence bezdomovectví připravené pro českou vládu, je u nás přibližně 68 500 lidí bez domova, přičemž dalších 120 000 dospělých i dětí žije v nejistých a nevyhovujících podmínkách (např. v ubytovnách). (...) Podle výzkumu je navíc přibližně 120 000 lidí bezdomovectvím ohroženo“ (AV ČR, © 2021). Nepřímo lze odhadovat, že každému desátému Čechovi hrozí pobyt na ulici. Čísla a výsledky jsou tedy při vzájemném porovnání vcelku šokující a vychází, že v České republice žije na ulici 6,7 osoby v přepočtu na 1 000 obyvatel. Počet bezdomovců v Praze připadá odhadem na 9 500 a mezi nejčastější příčiny patří zadlužení, závislost na alkoholu a nezaměstnanost (MPSV, 2021). V souvislosti s pandemií nemoci Covid-19 můžeme nyní předpokládat, že se počet lidí žijících na ulici zvýší.*

2. Bezdomovectví jako sociálně nepříznivá situace

V této kapitole popisují historický vývoj tohoto fenoménu, dále jeho druhy. Další části se věnují příčinám a rizikovým faktorům bezdomovectví – obecně, v případě mladých lidí a v neposlední řadě popíšu důvody, které k životu na ulici dovedou ženy. V rámci kapitoly jsou zmíněna specifika, jež cílovou skupinu mladých bezdomovců a bezdomovkyň doprovází.

2.1 Historický vývoj v českých zemích a současný stav

Počátky bezdomovectví, respektive zákonně ukotvenou péči o osoby bez přístřeší, nalzáme přibližně ve druhé polovině 19. století. V tomto období měla až do první republiky pomoc podobu tzv. „domovského práva“⁴. To za určitých podmínek zajišťovalo spolu se zákonem o opatrování chudých⁵ všem občanům nerušený pobyt v obci a jejich sociální zaopatření v případě nouze. Pomoc měla finanční a naturální podobu a byla čerpána z chudinských fondů. Dotyčnému byla přiznána v případě, že nemůže být zaměstnán, nevlastní hodnotný majetek nebo ho nemůže dočasně zaopatřit jiná osoba. Štěchová (2008) uvádí, že prostředky do fondů byly získávány z daní a různých poplatků, z pokut, odkazů či dědictví. Hierarchicky pomoc poskytovaly obce, okresy, země a stát (Štěchová, 2008). S nástupem komunistického režimu byly uvedené zákony definitivně zrušeny.

Na první pohled by se mohlo jevit, že v letech 1948 až 1989 byl sociální problém bezdomovectví vymýcen. Hradecká a Hradecký (1996) píší, že to se ve skutečnosti nedělo, nastolený režim pouze lidi bez domova „schovával“. Bezdomovectví totiž bylo v podstatě trestné. Osoby mohly být odsouzeny za příživnictví (Paměť národa, © 2019), případně byly poslány do tehdejších psychiatrických léčeben. Mladiství pobývali v domovech mládeže se zvláštní péčí nebo v dětských domovech. Bylo zvykem, že „skrytí bezdomovci“ žili v dělnických ubytovnách – pobyt býval spojený se sezónními pracemi v odvětví zemědělství, lesnictví nebo stavebnictví (Bez domova, © 2019). Co se týče shánění jídla, v praxi to znamenalo, že lidé bez domova docházeli do jídelen, kde se stravovali ze zbytků, které tu zůstávaly po hostech. Film *...Aby si lidi všimli* z roku 1988 poukazuje na přespávání v kanálech či v tzv. „výťahárnách“. Zajímavým poznatkem je, že podoba bezdomovce, kterého veřejnost vnímá dnes – tedy např. viditelně špinavé a otrhané oblečení, bujaré popíjení alkoholu či žebrání, v minulosti neexistovala. Nastolené prostředky a sankce si totiž neviditelnost

⁴ Zákon č. 105/1863 ř. z. o právu domovském

⁵ Zákon č. 59/1886 z. z. č. o opatrování chudých

bezdomovců vynucovaly. Dělna práce navíc měla zajišťovat, aby pro život na ulici neexistoval opodstatněný důvod. Lze tak konstatovat, že v období komunismu se problematika bezdomovectví neřešila, pouze se zakrývala.

Po revoluci se tento fenomén logicky rozšířil a především zviditelnil. Rozvolnění bývalého režimu a následná amnestie z roku 1990 způsobily, že někteří lidé z vězení a ústavních zařízení neměli pro navrácení do „světa svobody“ vyhovující podmínky. Tento rychlý návrat do svobodného fungování společnosti neměl příliš pozitivní efekt a mnoho osob se do výkonu trestu vrátilo. Většinou proto, že neměli jinou možnost obživy než získávání prostředků v rámci páchání trestní činnosti. Rozhodně nelze tvrdit, že tak činili dobrovolně, povětšinou neměli jinou možnost, protože na ně „venku“ nečekalo pevné zázemí pro úspěšný návrat a začátek. Charitativní pomoc u nás sice působila – ostatně z historického hlediska je všudypřítomná, ale obor sociální práce, jehož podobu známe dnes, byl u zrodu a nastavený systém nebyl na takový nátlak připraven.

Pokud bychom měli porovnat situaci v dobách socialismu a demokracie, každá z nich má své klady a zápory. Minulý režim nastavoval určitou jistotu v zaměstnání, protože nebylo možné člověka nezaměstnat z důvodu jeho trestní minulosti. Zároveň bylo obvyklé, že člověk začínal pracovat v nižším věku. To znamenalo, že měl v tomto ohledu občan od svého mládí – na rozdíl od dnešních možností, určitou jistotu pracovního uplatnění. Podle některých bezdomovců bylo někdy lepší a snazší odejít do vězení, protože měli alespoň na nějakou dobu zajištěnou střechu nad hlavou a teplé jídlo, měli možnost se umýt. Na druhé straně člověk zkrátka nebyl svobodný, byl nucen se skrývat na nejrůznějších místech a denně bojoval se strachem.

Ačkoliv nelze přesný počet osob bez přístřeší celorepublikově sečíst, číslo je stále vysoké (viz 1.2). V tomto počtu jsou zahrnuty i děti bez domova. Zdůraznila bych, že v České republice nemůže být dítě oficiálně označeno jako osoba bez přístřeší. Znamená to tedy, že se dítě (mladistvý) nachází v jiném než domácím prostředí. Děti jsou nejčastěji umisťovány do ústavních a ochranně-výkonných zařízení. Do těchto institutů spadají dětské domovy, domovy na půli cesty, diagnostické a výchovné ústavy.

Závažným je dále procentuální nárůst seniorů žijících na ulici. VÚPSV (2019) také uvádí, že průměrný věk osoby bez přístřeší je nyní 47 let. Za nejčastější příčinu vedoucí ke vzniku bezdomovectví se považuje ztráta bydlení v souvislosti se zadlužením.

2.2 Typologie bezdomovectví

V popisu problematiky bezdomovectví bych neměla opomenout seznámení s jeho druhy. Na typy bezdomovectví lze pohlížet na základě různorodých kritérií. Hradecký (2007) uvádí následující rozdělení:

1. Bezdomovectví zjevné
2. Bezdomovectví skryté
3. Bezdomovectví potenciální

Zjevné bezdomovectví se již od svého názvu charakterizuje viditelností. Základní vlastností je jeho průkaznost od samotného pohledu. Právě to je důvod, proč je veřejností nejvíce vnímaná taková forma a takový projev bezdomovectví. Bezdomovce v tomto typu provází viditelně zanedbaný vzhled, pohyb na veřejnosti, který může doprovázet popíjení alkoholu či užívání drog. Dále není výjimkou žebrání, případně přespávání na veřejných místech – taková území, která alespoň z části poskytují spolehlivé útočiště. Povětšinou je všudypřítomný nedostatek finančních prostředků. Taková osoba jednoduše nemá zajištěnou v podstatě žádnou ze základních životních potřeb.

Skryté bezdomovectví, na rozdíl od výše zmíněného, na první pohled nepoznáme. Kupříkladu ženy se do tohoto odvětví řadí častěji než muži. Pravděpodobně proto, že přirozeně dbají o svůj zevnějšek o něco více než muži. Mladé bezdomovkyně potkáváme většinou nalíčené, hezky oblečené, a s davem pak splývají jednodušeji. Skryté bezdomovectví ale není pouze o vzhledu. Lidé bez domova běžně pracují, žijí v ubytovnách, noclehárnách nebo střídavě u svých známých a blízkých. To jim zajišťuje jistý „úkryt“ před zraky veřejnosti. Závislosti nebo páchání trestné činnosti se nutně neřadí do doprovodných znaků uvedené typologie. Mezi skryté osoby bez přístřeší lze častěji řadit mladé lidi, zejména pak ženy, kterým široká veřejnost běžně nevěnuje tolik pozornosti.

Potenciální bezdomovectví od svého názvu osobě nějakým způsobem hrozí. Může se jednat o takové lidi, kteří prozatím mají kde žít, ale mohou o své bydlení z určitého důvodu přijít (např. kvůli vysoké míře zadlužení). Dále jde o takové osoby, které se nachází v ústavní výchově nebo jsou ve výkonu trestu, a po svém propuštění nemají jinou možnost než život na ulici. Trestní minulost mimo jiné významně ztěžuje nalezení povolání. Děti a mladiství spolu s mladými dospělými se do potenciálního bezdomovectví v souvislosti s institucionálními důvody řadí nejčastěji a tvoří významně ohroženou skupinu. Sami jsou víceméně bez stálého finančního příjmu; většinou nemají dobré vztahy s rodinou, která by jim po návratu z daného

zařízení umožnila dočasné bydlení; jejich zdravotní stav jim neumožňuje nalézt vhodné pracovní místo. Kupříkladu opuštění dětského domova (po dovršení zletilosti) je velmi rizikovým faktorem – mladému člověku může scházet taková sociální zdatnost, která je pro fungování ve společnosti nezbytnou. Mladí dospělí pak mají potíže s navazováním vztahů, s hledáním zaměstnání, často je pro ně obtížné přijmout nastalou životní situaci a další.

Bezdomovectví je možné rozdělovat na základě aktuální typologie ETHOS. Ta „*vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovství. Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení – všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení. ETHOS tedy člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení.*“

Osobně sympatizuji s typologií uvedenou na začátku podkapitoly, proto jsem se jejímu popisu věnovala podrobněji. Domnívám se, že poskytuje srozumitelnější uchopení daného tématu. Zároveň typologie dle Hradeckého působí více lidsky a jejímu rozdělení může plně porozumět široká veřejnost. Na druhé straně si myslím, že typologie dle ETHOS spolehlivě slouží pro výzkumné záměry a úhrnně pro potřeby, které nevyžadují širokosáhlé definice.

2.3 Časté příčiny a rizikové faktory vedoucí ke vzniku bezdomovectví

Příčiny bezdomovectví byly nastíněny v předchozí podkapitole. Zmiňovala jsem komplikované vztahy s rodinou, kriminalitu, důsledky ústavní či náhradní výchovy a nestálý nebo nejistý finanční příjem, zadlužení. Nyní bych je ráda rozebrala podrobněji a popsala další rizikové faktory, které mohou život na ulici z velké části zapříčinit.

Na základě dosud sepsaných skutečností nelze jednoznačně definovat, kdo se bezdomovcem zpravidla stává. Nelze to ani předpovídat. Známe ale určité vlivy sociálních událostí nebo osobnostní rysy, které mohou vznik bezdomovectví podpořit. Pokud bychom na tento problém pohlíželi tak, že každý z nás je jedinečný, je i životní příběh každého z nás jedinečným. Ke ztrátě domova (přístřeší) tak může vést v podstatě jakákoliv cesta. Je však nasnadě zmínit, že k bezdomovectví nevede náhlá a nečekaná situace, ve valné většině případů se spíše jedná o dlouhodobé negativní působení několika faktorů, jež nakonec končí bezdomovectvím (Vágnerová, 2013). Tento poznatek mimo jiné dokládá, že na bezdomovectví

nelze pohlížet jako na životní styl, neboť životní styl je záležitostí vlastního rozhodnutí a svobodné vůle jedince (Pěnkava, 2019). Zároveň nelze vylučovat, že nastalá nepříznivá situace se pro někoho v průběhu času stane alternativním způsobem života, který dotyčný nakonec nijak měnit nechce a je v zásadě spokojeným.

Nejčastěji uváděnou příčinou vedoucí k životu na ulici je chudoba. Ačkoliv je Česká republika považovaná za vyspělou zemi, s chudobou se potýkají statisíce občanů. Mezi důvody nastalého stavu chudoby a se souvisejícím nedostatkem finančních prostředků, se podle odborníků řadí:

- Nefungující nastavení hospodářské politiky
 - Nízká úroveň vzdělání a kvalifikace (např. v případě ztráty zaměstnání je pro vybrané profese obtížné nalézt obdobnou pozici)
 - Současná bytová politika – nedostupnost bydlení v kombinaci s vysokými cenami
- V případě vzniku bezdomovectví se jedná o komplexnost příčin, bývá zvykem sloučení několika rizikových faktorů.

(MVČR, 2014)

Špidla (2014) popisuje tzv. fenomén pracujících chudých. Jedná se o občany, kteří sice pracují na plný úvazek, přesto žijí pod hranicí chudoby.

Významnou příčinou jsou dále závislosti. Podněty pro pozdější projevy závislostního chování můžeme hledat v samotném domácím prostředí. Jedná se jak o materiální rovinu, která zajišťuje důstojné podmínky k životu, tak o rovinu citovou. I když má osoba zajištěné a uspokojené své základní potřeby, v případě, že má narušené emoční a psychické zázemí, stává se ohroženým jedincem. V jisté míře je takový člověk oslabený a má sníženou schopnost bránit se některým vnějším vlivům, čímž se přirozeně zvyšuje riziko jeho sklonu k závislostem.

Vágnerová et al. (2013) na základě svého výzkumu označují užívání drog a alkoholu za nejčastější příčinu vzniku bezdomovectví. Výzkum se soustředil na mladé bezdomovce, zároveň se ale závislosti týkají všech generací, i když v různé míře. Pokud bychom si položili otázku, jak a proč se člověk ke drogám dostane, odpověď není jednoduchá. Počáteční problémy lze opět hledat v rodině nebo v prostředí, ve kterém daná osoba vyrůstala. V případě, že je jedinec součástí negativních a komplikovaných vztahů, které na něj mají neblahý vliv, může psychotropní látky vyhledávat a nalézat v nich pocit útěku od vlastních problémů. Je zřejmé, že ono užívání jejich problémy neřeší, ale dodává jim určitý (pověštinou dočasný) dojem úlevy

a osvobození. Projevy závislostního chování nejsou jen otázkou zkušeností z dětství, existují prožitky, které člověka formují a ovlivňují jeho charakter po celý život. Poté záleží na individualitě člověka, zda ho zkušenosti posílí nebo se stanou základem pro určité selhání. Podle Sigmunda Freuda se jedinec s konkrétní osobností rodí a předpokládá, že je neměnná. Pokud je však lidská psychika vystavena dlouhotrvající zátěži, stresu a dalším nepříznivým vlivům, dochází k její deformaci. A právě tyto změny negativně ovlivňují smýšlení, úsudek a celkové směřování člověka. Určitou podobu pomoci nebo útěku od každodenních strastí pak může člověk nalézat právě v závislosti. Nutno říct, že se tak děje zejména nevědomě.

Vybudování závislosti je dlouhodobým procesem a v počátcích ji nemusí dotyčný ani okolí rozpoznat. V případě, že osoba začala s drogami experimentovat ještě v době, kdy měla alespoň z nějaké části stabilní zázemí nebo relativně bezproblémové vztahy s rodinou, většinou ho na základě vybudované závislosti ztratí. Děje se tak nejčastěji proto, že na závislou osobu blízké okolí zanevře, čímž později dochází k odchodu z domova. Samotný odchod může být dobrovolný anebo se tak děje v důsledku konfliktu s rodinou, popřípadě s pečující osobou. Člověk se pak může vcelku lehce stát osobou bez přístřeší, a užívání psychoaktivních látek se v takovém případě stalo **primární** příčinou bezdomovectví. Z druhého pohledu můžeme užívání drog označit za **sekundární** příčinu – v případě, že právě na základě nevyhovujícího a nefunkčního zázemí se jedinec k drogám uchýlí jako k řešení svých prožívaných strastí. Poté dochází ke kombinaci životních problémů a návykové látky jsou druhotnou či doprovodnou příčinou nastalého stavu bezdomovectví (Martijn a Sharpe, 2006).

Veřejností je nejčastěji vnímána podoba závislosti na návykových látkách – jak na drogách tvrdých (např. kokain, heroin, pervitin), tak na lehčích drogách (běžně dostupný alkohol, cigarety, marihuana). Závislostí je ale nesčetné množství a mají nejrůznější podobu. Zmínila bych třeba gamblerství, tedy chorobnou závislost na hracích automatech nebo hraní hazardních her, čímž se opět dostáváme k otázce peněz. Závislostní působení se pak projevuje ve všech odvětvích života, může vést ke ztrátě zaměstnání nebo k nezvladatelnému nárůstu dluhů. Většinou není závislost příznivá ani pro celkový zdravotní stav a duševní zdraví.

Primární příčina závislosti	Sekundární příčina závislosti	Primární příčina rozhodnutí
partnerské vztahy	stav, chuť	jiná droga
ztráta rodiny	nemoc	narození dítěte
práce (stres, ztráta)	vyčerpání životem	těhotenství
osobní situace	zvýšení sebevědomí	nová práce
prostředí	snaha zařadit se	vězení
možnosti	obava z abstinenčních příznaků	partnerské vztahy
vliv společnosti	únik	léčení
smrt blízkého	sebepoznání	změna prostředí
dětství	vyvolání inspirace	sport
experiment	pocit empatie	droga přestane být zajímavá
nuda	partnerské vztahy	nemoc či úraz
		víra v Boha
		vlastní vůle
		rodina a přátelé
		změna způsobu života

Tabulka č. 1 Výsledky workshopu u klientů ve Středisku Naděje Praha-Bolzanova o závislosti na drogách (upraveno dle Marek et al., 2012, str. 29)

V souvislosti s drogovou závislostí lze předpokládat, že budou tento jev doprovázet nelegální činnosti a rizikové aktivity. Nemusí se tak dít automaticky od začátku, ale ve valné většině případů tomu tak (dříve nebo později) je. Lidé, kteří ztratili bydlení, si mohou zpočátku půjčovat, ať už od přátel a známých nebo bank či firem, později své dluhy nemohou a nestačí splácet. V jiném případě už zadlužení jsou a pobyt na ulici jim už tak tíživou situací ještě více komplikuje. Ve snaze získat prostředky pro obživu se bezdomovci uchylují k trestné činnosti, nejčastěji v podobě krádeží.

Mezi další faktory můžeme zařadit psychické problémy a problémy v chování, většinou se jedná o jejich kombinaci. Ty se v různé podobě vyskytují již od dětství, zřetelně viditelné důsledky těchto problémů se objevují ve školním věku a s přibývajícím věkem se v nevyhovujícím prostředí nemění. Mohou se projevovat formou agrese či násilí, v konfliktech s autoritami (např. žák odmítá respektovat svého vyučujícího; zaměstnanec nerespektuje nadřízeného), v šikaně vrstevníků a další. Dítě leckdy nevnímá své projevy v chování za příliš závažné, protože na jejich vlastní život nemají až takový vliv. V tom smyslu, že jim kupříkladu nehrozí ztráta zaměstnání nebo ztráta střechy nad hlavou – protože za sebe prozatím nenesou plnou odpovědnost. Tato úloha totiž prozatím spadá do rukou druhé (dospělé) osoby. V případě neměnných vzorců chování v dospělosti se pak uvedené problémy promítají

do osobní i pracovní stránky jedince. Destruktivní narušování osobní a pracovní sféry může k bezdomovectví v krajním případě vést.

Komplikace, jež jsou předpokladem pro vznik bezdomovectví, mohou nastávat i na základě přirozených povahových vlastností. Jako příklad bych uvedla lenost, nezodpovědnost, neschopnost jakékoliv organizace vlastních povinností, absence sebereflexe a další. Pokud konkrétní jedinec se svými problémy nepracuje, v dospělosti se mohou projevat nejrůznějšími způsoby, které mohou opět skončit bezdomovectvím.

Štěchová (2008) v jedné ze svých zpráv zmiňuje výchovnou tvrdost ze strany rodičů, která má za následek opuštění domova. Rodina např. nechce zajistit podmínky pro dítě, které právě vyšlo z vězení nebo nesouzní s výběrem partnera své dcery, čímž zapříčiní její odchod z domácího prostředí. Někdy naopak dítě odporuje výběru partnera či partnerky svého rodiče. Podobné aspekty tak nemusí nutně spadat do kategorie závislosti, psychických poruch či charakteru. Znovu se tím potvrzuje tvrzení, že cesty vedoucí k životu na ulici jsou různé.

Významnou příčinou jsou dále duševní onemocnění. Bandit (2013) uvádí, že se podle statistik duševní choroby vyskytují u bezdomovců až osmkrát více v porovnání s lidmi, kteří bez domova nežijí. Je všeobecně známo, že jakýmkoliv způsobem zdravotně znevýhodněné osoby mají vykonávání běžných činností ztížené. Handicap jim kupříkladu znemožňuje výkon povolání nebo navazování vztahů či obecně komunikaci s ostatními. Jedinci s duševní chorobou nemusí být schopni zvládat každodenní záležitosti, nad kterými se člověk bez psychických poruch zřejmě ani nepozastaví. Pokud se nemocný nenachází v bezpečném prostředí, ve kterém se o sebe umí dostatečně postarat – myšleno především po sociální stránce, může být taktéž bezdomovectvím ohrožen.

V neposlední řadě bych neměla opomenout institucionální důvody. Mezi ně se řadí propuštění z výkonu trestu (z vězení), z ústavu – např. odchod z dlouhodobého léčení v psychiatrické nemocnici. Vše se povětšinou pojí s bezprostřední absencí stabilního domácího prostředí po jedincově návratu a ztíženými podmínkami pro uplatnění na (otevřeném) trhu práce.

Na základě výše uvedeného textu lze příčiny rozdělit na dvě kategorie (Hradecký, 2007). První kategorie je **objektivní**. Ta se týká hmotného a materiálního zabezpečení, do čehož řadíme zajištěné bydlení, finanční problémy – zadluženost, nezaměstnanost apod. Dále sem řadíme návrat z institucionálních zařízení, po kterém daná osoba tzv. „nemá kam jít“. Druhou kategorií je kategorie **subjektivní**, ve které mají své místo osobní a vztahové problémy. Do této

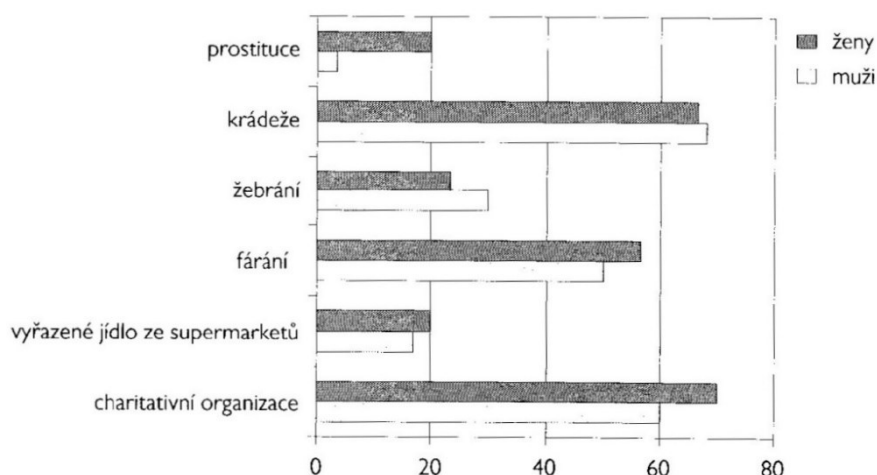
skupiny patří nefungující vztah s blízkými osobami, komplikovaný partnerský život, dále již zmíněné psychické poruchy a duševní choroby. Řadíme sem mimo jiné také závislosti. K narušeným vztahům mohou vést hádky, dále násilí, zneužívání a týrání – fyzické i psychické nebo kombinace několika rozličných příčin. Subjektivní kategorie pak zahrnuje i osobnostní nastavení člověka, tedy pocity osamělosti, nízkou míru odpovědnosti, motivace aj.

V této podkapitole jsem shrnula nejčastější příčiny a faktory, které mohou být důvodem pro vznik života na ulici. Chtěla bych zmínit, že se opravdu jedná o výčet těch nejvíce vyskytovaných. Zdaleka to neznamena, že každý, kdo se potýká se stejnou nebo obdobnou životní nástrahou, se musí automaticky stát bezdomovcem. Budu se opakovat, ale zkrátka nenajdeme osoby, které by měly zcela identický životní příběh.

2.3.1 Bezdomovectví mladých lidí a jeho specifika

V předchozích podkapitolách jsem shrnula jistou podobu všeobecných poznatků o sociálním problému bezdomovectví. Vzhledem k tomu, že se může osobou bez přístřeší stát v zásadě kdokoliv, může se jednat o jakýkoliv věk, v němž se člověk k životu na ulici dostane. V této části práce bych chtěla přiblížit specifickou klientelu, již jsou mladí bezdomovci. Má bakalářská práce se zabývá bezdomovectvím mladých žen, tudíž je následující text jedním ze základních stavebních kamenů pro mnou zkoumanou problematiku.

Stěžejním faktorem, kterým mladé osoby bez přístřeší nějakým způsobem vyčnívají ze zažitě představy o bezdomovci, je samozřejmě samotný věk. Důvody, proč se mladý člověk na ulici dostane, mohou být obdobné jako u bezdomovce v seniorském věku. Pokud bychom si však tyto dvě věkové kategorie dali do vzájemného srovnání, významně je bude odlišovat přístup k životu, nastavený žebříček hodnot, způsob trávení času nebo třeba způsob obstarávání prostředků k obživě. Okolnosti ovlivňuje i pohlaví – pro zajímavost přikládám graf, který zobrazuje právě využívané formy obživy.

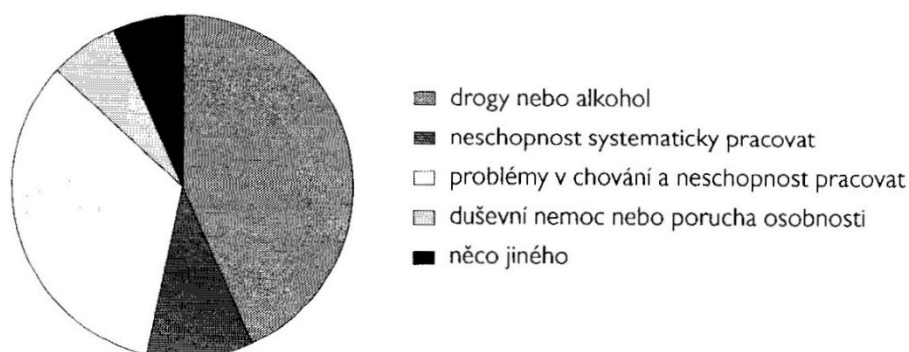
Graf č. 1 Četnosti uváděných způsobů obživy mladých bezdomovců (Vágnerová et al., 2014, str. 72)⁶

Do často vyskytujících se rizikových faktorů vedoucích k bezdomovectví lze u mladých lidí zařadit opuštění zařízení ústavní výchovy, zejména pak odchod z dětského domova – ať už v případě, že v tomto zařízení vyrůstali nepřetržitě od útlého věku anebo v případě, že se v ústavní výchově ocitli až v průběhu svého dětství. V těchto institucích většinou chybí kapacita k prohlubování sociálních dovedností, které jsou pro život v dospělosti důležité. Péče může být na dobré úrovni, ale nedostatek pracovníků neumožňuje rovnoměrně věnovaný čas dětem a dospívajícím. Pokud jedinec opustí prostředí, ve kterém byl běžně obklopen lidmi, může mu scházet určitá forma soběstačnosti a jakmile se o sebe musí postarat sám, nemusí takovou zkoušku zvládnout. Někteří jedinci se potýkají s negativními zkušenostmi ze strany pěstounů a na prahu dospělosti se rozhodli jejich péče vzdát. K dalším příčinám patří, jak už bylo uvedeno dříve, nevyhovující a nestabilní domácí prostředí, nefungující rodina. Rodiče mohou být alkoholici nebo se potýkají s jinou závislostí, jsou nemocní a jednoduše svou rodičovskou povinnost nezvládají plnit. Mladí lidé mají větší sklony k experimentování s drogami, což obnáší další vysoké riziko. Navíc pokud vyrůstali ve špatném prostředí, lze předpokládat, že se jim negativní aspekty přenesou i do jejich vlastního života. Pakliže dotyčného vychovával rodinný příslušník namísto rodiče – nejčastěji to bývají jejich prarodiče, stává se, že po úmrtí pěstouna nemůže mladý dospělý splácet nájem nebo jiné potřebné splátky a účty. Východisek pak není mnoho a jedinec se sběhem událostí stává

⁶ v grafu jsou uvedeny relativní četnosti; „fárání“ je prohledávání popelnic a kontejnerů

bezdomovcem či bezdomovkyní. Mošťková a Sobotková (2016) ve své práci mimo jiné uvádí, že procentuální zastoupení prarodičů jako pěstounů v roce 2015 činilo 57,6 % a podle autork lze předpokládat postupný nárůst.

K dalším příčinám, které vedou k odchodu z domova, patří násilí, sexuální zneužívání a týrání. Statistiky uvádějící procentuální počet osob, které se s nějakou formou násilí setkali, se různí. Jednotně z nich ale vychází, že oběťmi sexuálního násilí jsou častěji ženy (dívky), zneužívání často začíná ještě před 12. rokem života (Čihák, 2011) a pachatelé jsou ve většině případů rodinní příslušníci, pěstouni – muži (Weiss, 2015). Zároveň vybrané národní studie ukazují, že 70 % ženských obětí zneužil jejich vlastní partner (United Nations, 2015). Přibližně 38 % mužů přiznává, že se setkali s partnerským násilím (Chomová, 2019). Všechny formy násilí bývají doprovázeny užíváním alkoholu ve velké míře (Vágnerová, 2014). Prožitá traumatická zkušenost často vede k psychickým problémům obětí, a není neobvyklé, když sami oběti násilí později páchají.

Graf č. 2 Příčiny mladých lidí vedoucí ke vzniku bezdomovectví (Vágnerová et al., 2014, str. 60)⁷

2.3.2 Ženské bezdomovectví a jeho specifika

Důvody, které zapříčiní odchod žen ze svých domovů, se v porovnání s mužskými protějšky nemusí výrazně odlišovat. Významné rozdíly však můžeme spatřovat ve faktorech, jež mají na jejich život na ulici vliv. První rozdíl lze identifikovat ve fyziologických znacích. Pokud by se měli muž nebo žena fyzicky bránit nějakému útoku nebo nebezpečí, lze předpokládat, že bude v tomto ohledu úspěšnější spíše muž. Ženská postava přirozeně

⁷ v grafu jsou uvedeny relativní četnosti

působí křehce a může se tak stát obětí snadněji. To zároveň umocňuje skutečnost, že se ženy stávají oběťmi domácího násilí v naprosté většině zaznamenaných případů. Více o násilí a týrání páchaných na ženách uvádím na předchozí straně textu.

Dalším specifikem, jež se ženské populace týká a často doprovází život na ulici, je podoba a průběh závislosti na návykových látkách. V samotném užívání se v porovnání s muži příliš neliší. Rozdíly lze kupříkladu spatřovat v působení a v následném dopadu škodlivých látek na ženský organismus. Amchová a Kučerová (2015) uvádí, že jsou ženy více ohroženy např. intoxikací alkoholu a mají rychlejší nástup chronických onemocnění v důsledku jeho dlouhodobého užívání aj. Podle autorek můžeme specifika závislosti spatřovat i v socio-kulturních rozdílech. Obecně jsou ženy méně častými uživateli drog. Jejich primární motivací bývá řešení svých psychických problémů, muže ke drogám či alkoholu přivádí většinou jiný důvod. *„Ženy mají také v anamnéze častěji než muži různé formy fyzického zneužívání, jemuž jsou v dětství a/nebo v dospělosti vystavovány, a díky tomu vstupují do procesu vzniku závislosti již s existujícím psychickým zatížením, což může být další důvod, proč se u nich rozvine závislost na látce rychleji než u mužů“* (Becker a Hu, 2008, str. 36-47).

Ženy mají obecně větší sklony k provozování prostituce. Sexuální služby slouží zejména pro obstarání finančních prostředků. Tuto činnost však doprovází vysoká míra rizika, co se zdraví týče. Zároveň mohou být ženy snazším terčem pro násilníky sexuálního charakteru. Podle DiS (© 2021) je až jedna třetina žen sexuálně zneužita pod vlivem alkoholu nebo drog.

Ačkoliv je to téma poněkud kontroverzní, je naprosto přirozenou součástí ženského života. Ženy se potýkají s menstruačním krvácením, což pobyt na ulici značně znepříjemňuje. Žena si musí obstarávat hygienické pomůcky (to logicky přináší finanční výdaje), zároveň by měla být v uvedeném období zajištěná zvýšená hygiena pro zabránění rizika infekce a další. Pokud si žena hygienické potřeby nemůže dovolit – a většinou tomu tak bývá, přináší to trpké situace, kterým je žena vystavována. Je navíc zřejmé, že dostupnost péče o tělo ve smyslu sprchování apod., bývá v souvislosti s bezdomovectvím problematická.

V souvislosti s fyziologickými znaky je nasnadě zmínit možnost gravidity, která s sebou chtě nechtě přináší významnou odpovědnost za další život, než je ten vlastní. S těhotenstvím se přirozeně pojí následná péče o dítě. Ve valné většině případů je potomek svěřen do péče matky – v případě, že se nemohou na výchově podílet oba rodiče společně. To vše popisuje další aspekt, jenž je v porovnání s mužskou populací ojedinělým. V souvislosti s péčí o dítě bývá zvykem, že pokud je žena obětí domácího násilí, nechce domácí prostředí opustit právě ze strachu o ztrátu svého potomka. Pokud totiž nemá zajištěné stabilní a bezpečné prostředí

v případě opuštění partnera, cestu odchodu si nezvolí, protože to s sebou přináší riziko odebrání dítěte.

Roli rodiče v neúplné rodině může podle Zákoníku práce zastupovat muž nebo žena⁸. Na základě všeobecně známého faktu, který jsem popisovala dříve – dítě je častěji svěřeno do péče matky než otce, je ale pro ženy typičtější status matek samoživitelek. Uvedený sociální status je charakterizován tím, že je jeden rodič (většinou tedy matka) na péči o potomka v podstatě zcela sám. Ačkoliv by mělo fungovat hrazení výživného ze strany druhého rodiče, v praxi tomu tak často není. Důvody neplacení jsou různé. V některých případech se otec nachází ve výkonu trestu, sám se potýká s vysokým zadlužením atd. Může také dojít k úmrtí jednoho z rodičů, čímž pojem samoživitelství získává svůj význam. Částečnou pomoc zajišťuje ochranná síť dotyčného, jako je rodina, přátelé. Tím se sice mohou pokrývat určitá odvětví výchovy a péče, zároveň na ramena rodiče dopadají finanční problémy (pokud se na tomto nepodílí právě blízké okolí). Nejpalčivějším problémem je právě výše a stabilita finančních příjmů. Existují dávkové systémy, jež by měly samoživitelkám a samoživitelům napomáhat, pokud bychom však např. porovnali výši přídavků a hrazení nájemného pražského bytu, zdaleka to stačit nebude. Sloučení zaměstnání a starostí o dítě je náročným úkolem a ženy se pak mohou uchýlit k prostituci, která se pro ně jeví jako ulehčujícím východiskem z nastalé nepříznivé situace. Podle dat organizace **ROZKOŠ bez RIZIKA** z roku 2018 je mezi sexuálními pracovníky 56 % matek a 1/3 z nich jsou samoživitelky, 13 % klientek organizace pak má tři a více dětí. Data zároveň ukazují, že celkový počet pracovníků v sexbyznysu (napříč ČR) může dosahovat až 13 000.

„Ženy se (stejně jako muži) potýkají s různými genderovými stereotypy. Dopadem stereotypního uvažování (...) je faktická nerovnost žen a mužů. Vedle problematiky (ne)rovných příležitostí žen a mužů v rodině, zaměstnání či politice je to např. i problém násilí na ženách, u kterého byla (vedle sociálně-ekonomických rozdílů mezi ženou a mužem a násilným řešením mezilidských konfliktů) jako jedna ze základních příčin identifikována všeobecně přijímaná představa o roli a autoritě mužů – ideálu mužské moci a dominance, tvrdosti a cti“ (Ženská práva, © 2021). Právě zmíněná nerovnost na trhu práce se pojí i s nižším finančním ohodnocením, což je rizikovým aspektem, jenž doprovází např. matky samoživitelky.

Uvedené okolnosti se pojí s určitou mírou stigmatizace. Veřejnost leckdy bezdomovkyně vnímá tak, že selhaly ve své mateřské roli, nálepkují je označením „prostitutka“

⁸ Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce

apod. Víceméně se tak děje bez bližšího zjištění skutečných událostí a ženy bez domova o změnu postojů a názorů okolí časem přestávají usilovat. Vzhledem k tomu, že se ženy jeví jako citlivější osobnosti v porovnání s muži, a ženská psychika někdy hůře odolává vnějším vlivům, na základě prožitých traumat a negativních zkušeností ženy později nevěří v instituce, dobro lidí a podceňují především sami sebe (Fabian, 2016).

Pro pocity jistoty a ochrany se někdy bezdomovkyně uchylují ke vztahu s partnerem, jen aby nebyly na ulici samy. Stává se, že za tento způsob ochrany mužské protějšky vyžadují sexuální aktivity, případně tak činí ženy samy od sebe – např. z pocitu, že jsou někomu něco dlužné. Možná to je jedním z důvodů, proč jsou bezdomovkyně častěji ubytovávány v azylových domech, zatímco bezdomovci pobývají spíše venku. Na ulici se osoba bez přístřeší potýká s mnoha nástrahami (a nemusí se jednat jen o fyzické napadení). V tomto směru pobytová služba nabízí relativně důvěryhodné a bezpečné zázemí. Zároveň se v zařízeních, jako jsou ubytovny nebo noclehárny, ženy příliš nevyskytují, protože zde převažuje klientela mužů – to s sebou přináší např. pocity strachu nebo zvýšené obavy o vlastní soukromí.

Podle průzkumu *Scítání osob bez domova* (2019) se na ulici vyskytuje přibližně čtvrtina žen z celkového počtu bezdomovců. Vzhledem k tomu, že je pro ženy typické tzv. „skryté bezdomovectví“, můžeme debatovat o tom, nakolik je výsledek průzkumu přesný. V každém případě je nutné bezdomovkyním věnovat dostatečnou pozornost.

Specifika žen ovlivňující průběh života na ulici
<i>Mateřství</i>
<i>Poskytování sexuálních služeb</i>
<i>Různé formy násilí (např. domácí, sexuální)</i>
<i>Skryté bezdomovectví</i>
<i>Socio-kulturní rozdíly</i>
<i>Tělesné, psychické a neurofyziologické rozdíly</i>
<i>Podoba závislosti na návykových látkách</i>

Tabulka č. 2 Shrnutí rozdílných aspektů života v porovnání s bezdomovci (muži), zdroj: vlastní zpracování

3. Sociální práce s osobami bez přístřeší

V této kapitole se zabírám obecným popisem sociálních služeb, ve kterých se uplatňuje sociální práce s osobami bez přístřeší. Dále shrnuji zařízení, která mají svou působnost v Praze a věnují se výhradně mladým lidem. Poté seznamuji s konkrétními formami sociální práce, které se v práci se zmíněnou skupinou využívají. Závěr kapitoly se zabývá reintegrací do společnosti a okrajově se věnuje řešení problematiky bezdomovectví.

Výkon sociální práce s uvedenou cílovou skupinou provádí tyto subjekty:

- Služby zajišťující poradenství (sociální, dluhové aj.; krizová centra)
- Instituty pro hledání zaměstnání (Úřady práce, job kluby, agentury práce)
- Organizace zajišťující materiální a zdravotní pomoc
- Kurátoři pro dospělé (sociální kurátoři)

3.1 Sociální služby pro osoby bez přístřeší

Forem sociálních služeb je v naší zemi poměrně hodně, ale nevýhodou je jejich fungování, které ne vždy odpovídá původním záměrům. Lze tak hovořit o nízké účinnosti a efektivnosti těchto služeb (Marek, 2014).

Nejvýznamnějšími podobami sociálních služeb, které u nás pro osoby bez přístřeší fungují, jsou tyto:

- Azylové domy
- Nízkoprahová denní centra
- Noclehárny
- Terénní programy

Uvedené služby a programy se podle své povahy rozdělují na pobytové, ambulantní, terénní a služby sociální prevence. „*Zatímco pobytové služby se soustřeďují na změnu, ambulantní služby se orientují na podporu,*“ (Marek et al., 2012, str. 115). Terénní sociální práce (streetwork) se již od svého názvu liší především v tom, že probíhá „venku“. Terénní pracovníci oslovují své klienty přímo na ulici, tedy v jejich přirozeném prostředí (ČAS, nedatováno; Bednářová, 2003, str. 169). Nejedná se o bezúčelné kontaktování osob. Streetwork si klade za cíl určité znovunalezení důvěry v sociální služby a pomoc, což mohla osoba bez přístřeší dlouhou dobu odmítat. Dále tato forma práce zajišťuje informovanost o možnostech, které lze pro usnadnění života na ulici využít. Zároveň může zmírňovat některé rizikové

aspekty, např. výměnu či sběr injekčního materiálu. Konkrétně tuto činnost vykonávají kontaktní centra. V souvislosti s prací v terénu bych ještě ráda zmínila iniciativu studentského spolku *Medici na ulici*. Ti zajišťují zdravotnickou péči osobám v nouzi v Praze a v Brně. Do služeb sociální prevence se podle *Portálu pro sociální oblast města Prahy* řadí (mimo uvedené) krizová pomoc, domy na půl cesty, terapeutické a sociálně aktivizační služby nebo služby sociální rehabilitace a následné péče.

Do pobytových služeb lze zařadit ubytovny a sociální byty, které jsou charakteristické svou dlouhodobostí. Právě proto, že mohou klientům umožňovat ubytování 24 hodin denně, lze na základě trvalejšího pobytu v jednom místě lépe řešit další základní potřeby. V tomto případě je potřeba zdůraznit, že z právního hlediska není pojem „sociální bydlení“ zákonně definován a ukotven. Sociálního bydlení je v České republice prozatím nedostatek a v budoucnu bude nevyhnutelné kapacity navyšovat i na úkor chybějící legislativy. Samozřejmě je možné rozšiřovat již fungující podoby pobytových zařízení a programů, to je však nutně spojeno s vytvářením dalších pracovních pozic. V současnosti je stále diskutovaným nedostatek (nejen) sociálních pracovníků a dalších zaměstnanců v sociálních službách. Těžko tedy lze učinit jednotný závěr pro řešení tohoto problému. *Pirátská strana* ve svém programu zmiňuje – s ohledem na fakt, že pro pozici sociálního pracovníka je nutné vysokoškolské vzdělání, aby se vytvořila obdobná pozice, pro kterou by stačila zkouška odborné způsobilosti (kupříkladu po 5 letech praxe). Osobně se domnívám, že určitá reforma bude časem v tomto ohledu nevyhnutelná.

Zajímavým způsobem pro bytové možnosti je koncept inspirovaný zahraničními zkušenostmi. Jedná se o metodu *Housing first* (v překladu „bydlení především“), která je u nás momentálně zavedena do praxe v Brně (Platforma pro sociální bydlení, 2018). Jejím cílem je zprvu zajistit bydlení pro osoby žijící na ulici – jedná se o určitou podobu startovacích bytů pro rodiny. Tato metoda předpokládá, že se člověk může z bezdomovectví úspěšně vymanit v případě, že má kde žít, a má tak zajištěnou jednu ze základních potřeb pro život. Je pro něj snazší nalézt zaměstnání, díky kterému získá stálý finanční příjem, a může tak postupně zvládat další problémy, které by v rámci pobytu na ulici jednoduše řešit nemohl. V ideálním případě si sám najde vlastní bydlení a reintegrace do společnosti je pak na dobré cestě. Program nezahrnuje pouze zlepšení materiální stránky, má příznivý vliv na celkovou psychiku jedinců a prozatím vykazuje úspěšnost ve všech odvětvích života. Pozitivním činitelem je v tomto konceptu předpoklad, že se v rámci úspěšného fungování sníží nápor pro poskytování dávek

státní sociální podpory, čímž by měl program *Housing first* snižovat náklady systému (Busch-Geertsema, 2011).

Níže jsem vytvořila stručný přehled o institucích, které působí v hlavním městě, a jejichž cílovou skupinou jsou osoby bez přístřeší. Jsou to následující zařízení a organizace:

- **Armáda spásy** (mezinárodní hnutí) – zde kladou důraz na terénní práci; mají nízkoprahové denní centrum, noclehárnu a azylový dům; dále se snaží o rozvoj sociálního bydlení v podobě sociálních bytů a orientují se na sociální rehabilitaci
- **Centrum sociálních služeb Praha** (CSSP) – zaštiťují dům tréninkového bydlení, přechodné ubytovny, noclehárnu na lodi *Hermes*; provozují několik terénních programů a významným je působení sociálních kurátorů v městských částech; pod vedení CSSP spadá krizové centrum *RIAPS* (zdravotnické zařízení s psychosociální intervencí)
- **Diakonie českobratrské církve evangelické** – poskytují odbornou pomoc v rámci krizové intervence, občanské poradny a sociálně aktivizačních programů; dočasné bydlení je možné zajistit v azylovém domě nebo domě na půl cesty; provozují nízkoprahové centrum pro děti a mládež (jeden z nástrojů prevence)
- **Charita Česká republika** – zprostředkovávají pomoc v charitních centrech, noclehárnách a azylových domech; pro děti a mládež slouží nízkoprahová centra; pracovníci využívají metodu terénní práce
- **Naděje** (občanské sdružení) – je nejkomplexnějším poskytovatelem sociálních služeb pro osoby bez přístřeší v Praze; činnost organizace zahrnuje streetwork, provozování denních center, nocleháren a azylových domů; jako jediní u nás provozují ordinaci, ve které působí gynekolog, psycholog a stomatolog; poskytují celodenní ubytování v krizových centrech; pár azylových domů umožňuje ubytování zdravotně znevýhodněným a osobám s částečným pohybovým handicapem

Armáda spásy a *Naděje* jsou dále zapojeny do celorepublikového projektu *Nejdřív střecha*, který nabízí osobám v nouzi ubytování zdarma na dobu až dvou měsíců. I tento uvedený projekt předpokládá, že pro návrat do běžného života je nutné zprvu zajistit „střechu nad hlavou“. Po celé Praze v současnosti funguje přibližně 50 azylových domů (pro jednotlivce i rodiny), nocleháren a nízkoprahových center (popřípadě nízkoprahových klubů).

3.1.1 Sociální služby pro bezdomovkyně v Praze

Na základě úvodní části kapitoly, ve které byly popsány různé formy sociálních služeb, je stěžejní vypsát zařízení a organizace, které se nachází v hlavním městě a využívají je výlučně ženy bez domova.

Významnou organizací je **Jako doma**. Nezisková organizace provozuje komunitní centrum a známou je *Jídelna kuchařek bez domova*. V té vaří ženy bez domova, pro něž je tato činnost přínosná nejen z finančního ohodnocení, ale umožňuje jim smysluplnou činnost, která vede k pocitu společenského uplatnění. V rámci nastalé epidemické situace je navíc pro bezdomovkyně v této době zřízeno humanitární ubytovací zařízení přibližně pro tři desítky žen.

V Praze funguje mnoho ubytoven a nocleháren, které ženám pobyt umožňují. Zároveň je pro ženy – z hlediska pocitu bezpečí a větší potřebě soukromí, schůdnější samostatná forma ubytování. To je podle adresáře *V Praze doma bez domova* umožněno v necelé desítce zařízení. Ženy mohou podle potřeby využívat azylové domy a krizová lůžka napříč Prahou. Tyto formy pomoci se povětšinou soustředí na klientelu těhotných nebo matek s dětmi.

Za pozornost stojí dvě zařízení, která poskytují azyl osobám ohroženým domácím násilím. S ohledem na skutečnost, že se oběťmi domácího násilí stávají spíše ženy (PČR, 2020), lze předpokládat, že jsou tyto služby právě ženami hojně využívány. Jedná se o zařízení provozované občanskými sdruženími **Acorus** a **ROSA**.

Zajímavé působení má **ROZKOŠ bez RIZIKA**. Organizace se snaží o destigmatizaci sexuálních pracovníků a pracovníků. Posláním je minimalizovat rizika spojená s výkonem práce v sexbyznysu. Svými činnostmi zároveň přispívají k ochraně veřejného zdraví. Význam služby umocňuje mimo jiné fakt, že v souvislosti s dopadem koronavirových krizí se počet sexuálních pracovníků zvyšuje – především se jedná o matky samoživitelky (Šádková, 2021).

Jiná organizace, která by poskytovala sociální služby výhradně (mladým) bezdomovkyním, v Praze prozatím neexistuje.

3.2 Formy sociální práce s osobami bez přístřeší

Na základě informací, které jsem doposud sepsala, lze konstatovat, že klientela osob bez domova je velice specifickou. Mezi bezdomovci a bezdomovkyněmi najdeme v podstatě všechny věkové kategorie, každý jedinec má vlastní životní příběh. Náročnými aspekty v rámci spolupráce s nimi jsou duševní onemocnění, závislosti či psychické poruchy a zdravotní problémy jakéhokoliv charakteru. Sociální pracovník tak musí umět pružně reagovat na rozličné potřeby každé osoby zvlášť. To vyžaduje znalost odlišných přístupů, způsobů komunikace a nástrojů pro dosažení stanovených cílů. Zároveň je potřeba tyto znalosti umět účinně aplikovat v praxi. Cílová skupina lidí bez domova s sebou navzdory široké komplexnosti přináší výjimečnou rozmanitost.

Individuální sociální práce (známá také jako *případová práce*) je nejběžnějším přístupem, který se v práci s uvedenou skupinou využívá. Jedná se o formu práce s jednotlivcem (Matoušek, 2003). V rámci ní je potřeba pochopit osobu jako celek – jedince samotného, jeho rodinu, prostředí a ostatní okolnosti, které dotyčného ovlivňují. Od svého názvu je v tomto přístupu hlavním principem individualizace. Případová práce by navíc měla být doprovázena hlubokou důvěrou mezi klientem a pracovníkem, jelikož k tomu podoba spolupráce vybízí (např. v porovnání s prací ve skupině). Sociální práce s jednotlivcem je obecně nejvíce uplatňovanou metodou.

Skupinová sociální práce nebývá v souvislosti s prací s osobami bez přístřeší natolik obvyklou. Práce ve skupině „*poskytuje některé možnosti, které individuální práce s klientem nabídnout nemůže*“ (Havránková, 2003, str. 153). Její nástroje umožňují vzájemnou interakci s dalšími lidmi, kteří se nachází v podobné nepříznivé situaci. To vše vede k hlubšímu porozumění – nejen mezi jedinci ve skupině navzájem, ale především k lepšímu pochopení vlastního já. Skupinová dynamika zaručuje pestrost probíraných témat, což klientům může napomoci k řešení svých problémů. Příběhy ostatních se navíc mohou stát větší motivací pro změnu v porovnání s případovou prací. Sociální pracovník ve skupinové práci zejména zaštiťuje vedení skupiny jako celku, není pro klienta hlavním „zdrojem pomoci“ (jak se může jevit v individuální práci).

V souvislosti s problematikou ženského bezdomovectví bych ráda zmínila **komunitní sociální práci**. Hlavní myšlenkou této metody je tzv. *empowerment* – posílení a snaha o zlepšení celkové životní situace členů komunity tak, aby o onu změnu primárně usilovali sami členové (Šťastná, 2016). Jako ve skupinové práci se i v tomto případě jeví vzájemná interakce mezi lidmi s podobnými problémy jako účinný motivační podnět. Na našem území není

uvedený koncept v praxi prozatím příliš využívány. Pozornost si však zaslouží (již dříve zmíněná) organizace **Jako doma**, která v Praze provozuje jediné komunitní centrum pro bezdomovkyně.

Mezi další formy sociální práce s lidmi bez domova lze souhrnně zařadit činnosti a aktivity, jež jsou uvedeny v přechozích částech této kapitoly (viz 3.1).

3.3 Systém sociálního zabezpečení

Pro úplnost tématu práce bych mezi probírané podkapitoly ráda zařadila i aktuálně nastavený sociální systém sociálního zabezpečení. Ve výkonu sociální práce se v rámci něj hojně využívá třetí pilíř – sociální pomoc. Systém sociálního zabezpečení má v České republice podstatnou roli a v problematice bezdomovectví je neodmyslitelným aktérem. Jeho prostředky si nekladou za cíl tento jev vymýtit, ale poskytované dávky by měly z určité části tomuto riziku především zabraňovat. Podle Kellnerové (2017) je koncepce českého systému sociální pomoci složitá a pro občany z řad veřejnosti bývá neuchopitelnou. *„Výplata jedné dávky závisí na druhé, správní orgán má velkou pravomoc ovlivnit výši dávky, důraz je kladen hlavně na zvýšení příjmu vlastní prací“* (Kellnerová, 2017, str. 49).

V případě skupiny osob bez přístřeší jsou nástroje sociálního zabezpečení relativně vstřícné, ale mnohdy jim v jejich dosažení brání byrokratické překážky. Ty často sami klienti nejsou schopni překonat. Kupříkladu dávky státní sociální podpory se poskytují dle místa trvalého bydliště. Jenže běžně se bezdomovci vyskytují v jiném městě než v tom, ve kterém trvalý pobyt mají. Zároveň je typická ztráta osobních dokladů, která komunikaci s úřady častokrát znemožňuje. Systém sociálního zabezpečení jako celek tak působí chaoticky a nezřídka kdy jedinec ani neví, že má na některou z dávek vůbec nárok.

„Problémy českého sociálního systému a koncepčního řešení problémů chudých či ohrožených rodin se projeví i v době koronavirové krize. Úřady práce či Česká správa sociálního zabezpečení nebyly často schopné rychle reagovat na problémy související se zavíráním provozoven a utlumováním produkce“ (Sokačová, © 2020).

Mezi orgány, které výkon sociálního zabezpečení provádí, patří:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Ministerstvo obrany

- Ministerstvo vnitra
- Ministerstvo spravedlnosti
- Česká správa sociálního zabezpečení
- Okresní správa sociálního zabezpečení
- Úřad práce ČR

(Duka, 2013, str. 67)

Uvedený systém se rozděluje do tří pilířů. První z nich zahrnuje **sociální pojištění**. „*Pojištění řeší takové situace, na které je možné se dopředu připravit, a to odkladem části finančních prostředků na řešení budoucí sociální situace*“ (Bezplatná právní poradna, © 2019). Je zřejmé, že pro osoby na ulici je dobrovolná účast na pojištění nemožná. Využit lze v rámci prvního pilíře nemocenské a důchodové pojištění, dále odvody na státní politiku nezaměstnanosti (podpora v nezaměstnanosti či možnosti pro rekvalifikaci; osvěta a prevence). V rámci nemocenského pojištění se vyplácí dávky na nemocenskou, ošetrovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství, peněžitá pomoc v mateřství (veřejností známo jako tzv. „mateřská“) nebo zde najdeme dávky na otcovskou poporodní péči. Důchodové pojištění se soustřeďuje na zajištění starobních, invalidních a pozůstalostních důchodů. Pilíř sociálního pojištění také zahrnuje pojištění zdravotní, do nějž patří výkon zdravotní a lékařské péče – to je hrazeno skrze zdravotní pojišťovny. V případě osob bez přístřeší je poskytování zdravotní péče diskutovaným tématem. Podle MPSV (2013) je potřeba dostupnost lékařské péče pro osoby na ulici rozšířit a zaměřit se zejména na prevenci. V jednom z návrhů v koncepci řešení problematiky bezdomovectví je iniciovat zapojení MZ, zdravotních pojišťoven, krajů a obcí pro fungování a spolufinancování ordinací pro osoby bez přístřeší. Důraz by měl být kladen na komplexnost poskytovaných služeb v takovém zdravotnickém zařízení (MPSV, 2013). Na základě výše uvedeného lze předpokládat, že takové řešení by mohlo být funkčním východiskem.

Státní sociální podpora tvoří druhý pilíř sociálního systému. Účelem je podpora jednotlivců a rodin, kteří se ocitli v náročné životní situaci, která jim ohrožuje naplňování potřeb pro důstojný život (Duková et al., 2013). Konkrétní sociální situace, jež pomoc státu vyžadují, jsou předem definovány. „*V rámci systému státní sociální podpory je poskytován: přírůstek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné*“ (ÚP ČR, © 2021).

Dávky závislé na příjmu rodiny:

- Přídavek na dítě
- Příspěvek na bydlení
- Porodné

Dávky nezávislé na příjmu rodiny:

- Rodičovský příspěvek
- Pohřebné

(MPSV, © 2021)

Sociální pomoc tvoří třetí pilíř sociálního systému. Pro osoby, které jsou potenciálními bezdomovci nebo již na ulici žijí, je tento poslední pilíř eminentním. Tento sektor se zaměřuje na hmotnou a sociální nouzi, dále pak na ohrožení práv občana (Duková et al., 2013). V této nouzi dotyčný není schopen situaci vyřešit sám. Mezi nástroje, které do třetího sektoru patří, lze mimo dávky zařadit poradenství. Toto poradenství poskytují v základní míře všichni poskytovatelé sociálních služeb (Matoušek, 2003). Kahoun (2009) do základních činností, jež poradenství obnáší, zahrnuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a obecně pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů člověka.

Schéma č. 1 Sociální pomoc, zdroj: Bezplatná právní poradna

V souvislosti s dávkami státní sociální pomoci je nasnadě zmínit riziko závislosti, která se v rámci poskytování dávek (a jevem bezdomovectví) může objevit. Běžně slýcháme předsudky typu „kdo bere dávky, nechce pracovat“. Bohužel za tímto výrokem nejsou často vidět i okolnosti, které k tomuto úhlu pohledu a vnímání vedou. Nelze jednoznačně vyloučit, že každý, kdo dávky pobírá, skutečně pracovat nechce. To však můžeme aplikovat i na jiné společenské problémy. Výzkum ASZ z roku 2015 uvádí, že (mimo další výstupy) je v otázce hledání zaměstnání a motivace důležitá přítomnost a míra zadlužení. V praxi je typické, že osoby, které dávky pobírají, ve skutečnosti pracují. Jenže s ohledem na exekuční srážky z příjmu je pro tyto osoby pak snazší svůj výdělek raději vůbec nepřiznat. Na jednu stranu to lze chápat, na straně druhé se tím vytváří „začarovaný kruh“ a jeho udržitelnost je leckdy protkaná komplikacemi.

3.4 Reintegrace do společnosti

Podle informací, které jsem doposud sepsala, je zřejmé, že resocializace do společnosti není snadná. Neznamená to však, že je nemožná. Pokud bychom si postupně rozebrali všechny skutečnosti, které člověka k bezdomovectví přivedou, dojdeme k závěru, že návrat k „běžnému“ životu nemůže mít jedno řešení. Ve většině případů dochází ke kombinacím rizikových faktorů a příčin, tudíž je nasnadě, že se tyto sféry musí řešit postupnými kroky. Soužití ve společnosti vyžaduje vzájemný respekt a je potřeba činit takové kroky, které zajistí, že se před sociálními problémy nebudou zavírat oči. Zároveň je potřeba věnovat dostatečnou pozornost prevenci. Je nutné počítat s tím, že kompletní vymýcení sociálních problémů je v podstatě nereálné, a tak je řešením bezdomovectví především snaha ho minimalizovat.

Osoba bez přístřeší nemůže být schopná své problémy řešit sama. Samozřejmě je podstatná samotná vůle, chtíč a motivace svůj dosavadní způsob života změnit. Zároveň je k tomu ale nezbytná pomoc druhých. V tomto smyslu pojem pomoci nemá znamenat přenesenou odpovědnost. Spíše by se mělo jednat takovou podobu „berličky“, která jedince doprovází, podporuje ho v jeho činnosti a chrání jeho zájmy. V České republice pomocnou činnost klíčově zajišťují stát a neziskové organizace, náboženské a církevní organizace.

Bydlení je možné na dočasnou dobu zajistit v rámci ubytoven, nocleháren a azylových domů. Sociální bydlení se jeví jako účinný nástroj pro návrat z ulice, jenže v Praze je ho prozatím nedostatek. Tuto informaci běžně slýcháme z médií i z řad odborné veřejnosti.

Nezbytná pomoc je nutná i pro psychickou stránku člověka na ulici. Potíže se závislostí, duševní újmou a psychickými problémy lze řešit v rámci psychologické a terapeutické činnosti. Když vezmeme v potaz rizikové faktory, které bezdomovce povětšinou provází, zásah odborníků je v zásadě nutný. Ačkoliv mají osoby bez přístřeší běžně problémy tohoto rázu, pomoc nikdy nevyužila většina z nich (Marek, 2020). Zároveň tomu podle autora nepomáhá fakt, že je psychiatrická péče pro bezdomovce většinou nedostupná.

Co se týče alespoň částečného finančního zajištění, měl by v tomto směru fungovat nastavený systém sociálního zabezpečení a systém státní sociální podpory. Tyto nástroje sociální politiky, jejich kladné i stinné stránky, jsou rozebrány v předchozí podkapitole (viz 3.3).

Snahu o řešení a prevenci v otázce bezdomovectví bych na základě většiny prostudovaných pramenů shrnula následovně:

- Důraz na posílení vzájemného respektu mezi občany navzájem
- Snaha o změnu negativního postoje k osobám bez přístřeší
- Zpřístupnění znevýhodněným osobám na otevřený trh práce
- Zajištění terapeutické, psychologické a psychiatrické pomoci nízkoprahového charakteru
- Právní úprava a ukotvení sociálního bydlení
- Podpora samostatnosti bydlení – vytvoření vyhovujících podmínek, které povedou k udržitelnému bydlení
- Zvýšení počtu fungujících sociálních služeb a programů
- Uchování prostupnosti sociálních služeb – zejména pro takové osoby, kterým život na ulici z nějakého důvodu vyhovuje, chybí jim motivace se resocializovat do společnosti a další
- Rozšíření terénní zdravotnické péče
- Efektivnější využívání stávajících nástrojů dávkových systémů (MPSV, 2020)
- Zvýšení vzdělanosti sociálně vyloučených osob

PRAKTICKÁ ČÁST

Empirická část mé bakalářské práce popisuje příčiny a zkoumá rizikové faktory bezdomovectví mladých žen žijících na území hlavního města Prahy. *S ohledem na pandemii onemocnění Covid-19 nebylo možné provést kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaných rozhovorů s mladými bezdomovkyněmi, který jsem prvotně plánovala.* Po zvážení všech okolností jsem se rozhodla pro výzkum kvantitativní, konkrétně jsem zvolila dotazníkové šetření. Uvědomuji si, že vybraná metoda nezaručuje hloubkové porozumění dané problematice jako výzkum v rámci rozhovorů. Výběrový soubor a jeho specifčnost navíc vyžadovaly stručnou podobu a omezené množství otázek – aby byly respondentky ochotné dotazník vyplnit. Protože jsem u valné většiny vyplňování nemohla být přítomna osobně, nebylo vhodné do dotazníku zahrnovat příliš citlivé oblasti – např. zdravotní či duševní stav, subjektivní vnitřní pocity dotazované. Celkový počet respondentek dosahuje v podstatě minimální hranice pro počet respondentů v kvantitativním výzkumu, tudíž má provedený výzkum pouze informativní charakter.

1. Cíl výzkumu a hlavní výzkumné otázky

Cílem práce je zjistit příčiny, které mladé ženy přivedou k životu na ulici. Zároveň se výsledky (potažmo cíl) výzkumu věnují uvedení nejčastějších rizikových faktorů, které se s bezdomovectvím těchto žen pojí.

- **Hlavní výzkumná otázka č. 1:** Je nejčastější příčinou bezdomovectví mladých žen opuštění zařízení institucionální péče?
- **Hlavní výzkumná otázka č. 2:** Patří mezi nejčastější rizikové faktory bezdomovectví mladých žen na nich páchané násilí a závislost na návykových látkách?
- **Dílčí výzkumná otázka č. 1:** Poskytuje většina mladých bezdomovkyň sexuální služby?
- **Dílčí výzkumná otázka č. 2:** Je více než 70 % mladých žen bez domova bezdětných?

2. Zdůvodnění výzkumného záměru

Pro výzkumné šetření mé bakalářské práce byla zvolena metoda dotazování a technika dotazníku (viz Příloha č. 1 – Dotazník). Dotazníkové šetření se využívá v kvantitativním výzkumu. „Při kvantitativním výzkumu jsou využívány statistické metody pro popis dvou a více jevů a jejich vzájemných vztahů, kdy se tyto vzájemné vztahy testují a vyvozují se závěry, které se zobecňují“ (MUNI, © 2019). Forma dotazníku „je značně standardizovanou, formalizovanou a efektivní technikou, umožňující s poměrně nízkými náklady získat větší množství empirických dat od velkého souboru osob. Nevýhody dotazníkového šetření spočívají v menších možnostech kontroly vlastního procesu dotazování, než jaká je např. u interview. Odpovědi mohou být ovlivněny jinými osobami (...). Vyplnění dotazníku také klade větší nároky na schopnosti respondenta“ (Dvořák, © 2018).

2.1 Struktura dotazníku

Dotazník se skládal ze 13 hlavních otázek, přičemž 5 otázek bylo otevřených. Tyto otázky se týkaly uvedení věku; popisu prostředí, ve kterém dotazované vyrůstaly; věku, ve kterém respondentky odešly ze svého dosavadního prostředí; uvedení primárního důvodu, jenž je vedl k odchodu z (náhradního) domova; aktuálnímu místu pobytu na ulici.

Respondentky měly dále odpovědět, zda mají děti. V případě, že dítě (nebo děti) mají, měly zároveň uvést, zda jej mají ve své péči (jednalo se tak o kombinovanou otázku s otevřenou a uzavřenou možností odpovědi). U 7 uzavřených otázek byly uvedené možnosti odpovědi v podobě „ANO/NE“. Dotazované měly uvést, zda mají nebo nemají zaměstnání. Dále měly reagovat na zkušenost s násilím (fyzickým, psychickým). Poté měly dotazované odpovědět, zda mají zkušenost s poskytováním sexuálních služeb (prostitucí). Další uzavřená otázka zjišťovala, zda někdy respondentky byly ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále měly reagovat na otázku týkající se pobírání dávek státní sociální pomoci. Poslední otázka mapovala využívání sociálních služeb a pomoci od zařízení a organizací v Praze. Uzavřená otázka vyjadřující vztah respondentek k užívání návykových látek (tvrdých drog) obsahovala 4 možnosti odpovědi, přičemž měla být označena jen 1 z nich. Na výběr byly tyto možnosti odpovědi:

1. V minulosti jsem s drogami experimentovala.
2. Drogy užívám pravidelně.
3. Drogy užívám příležitostně.
4. Nemám žádnou zkušenost s drogami.

V závěru dotazníku (14. otázka) se mohly respondentky podělit o to, jak se jim v současné době daří, zda by chtěly v budoucnu něco změnit, jestli jsou zadané atd. Tato část byla čistě dobrovolná a nesloužila k vyvozování výzkumných závěrů.

2.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Podmínkami pro vyplnění dotazníku bylo věkové rozmezí od 18 do 26 let, dále místní působnost dotazovaných – konkrétně v Praze.

Respondentkami jsou mladé bezdomovkyně ve věku od 19 do 26 let. Celkový počet dotazovaných dosáhl 31. Návratnost dotazníku činila 54 %, přičemž oslovených žen bylo 57.

2.3 Metoda sběru a vyhodnocení dat

Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné a respondentky byly seznámeny se zachováním anonymity. Vlastní výzkum byl proveden v období od února do května 2021 na území města Prahy.

Respondentky byly osloveny několika způsoby:

- a) Kontaktování přes organizace a zařízení sídlící v Praze (nejčastěji v rámci pobytových a ambulantních služeb)
- b) Zprostředkování kontaktu přes terénní pracovníky a pracovnice
- c) Přímé vyhledávání a kontaktování v ulicích a okrajových částech Prahy

S ohledem na skutečnost, že je v Praze relativně nízký počet zařízení, která se práci s mladými bezdomovkyněmi věnují, neuvádím konkrétní názvy organizací pro zachování anonymity dotazovaných.

První dva uvedené způsoby získání respondentek byly využity pro získání většiny respondentek – konkrétně tak bylo dosaženo 84 % z celkového počtu dotazovaných. S ohledem na opakovaně vyhlášené nouzové stavy jsem v naprosté většině případů nemohla být přítomna osobně. Vyplnění dotazníků tak zprostředkovali sociální pracovníci a další zaměstnanci v sociálních službách, v některých případech to byli dobrovolníci. Osobní kontaktování v terénu se s ohledem na nepříznivé počasí ve vybraných měsících, ve kterém byl výzkum prováděn, příliš neosvědčilo. Přímým kontaktováním a následnou metodou sněhové koule (*snowball sampling method*) bylo získáno 5 respondentek z celkového počtu 31, tedy 16 % výzkumného vzorku.

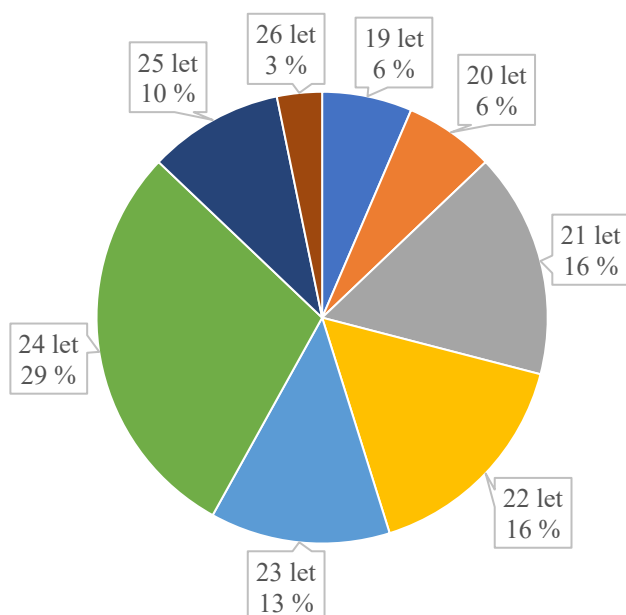
Ručně vyplněné dotazníky byly vyhodnoceny základní čárkovací metodou. Odpovědi na uzavřené otázky byly sumarizovány. Získaná data byla následně přenesena do elektronické tabulkové podoby. Vyhodnocení dat z uzavřených otázek jsem prováděla výpočtem absolutních a následně relativních četností. Výpovědi z otevřených otázek byly podle své povahy zpracovány do jednotlivých sfér. Na základě dat z tabulek bylo vytvořeno 8 grafů, jež získaná a vyhodnocená data zobrazují. Elektronická analýza byla provedena v programu MS Excel.

3. Interpretace výsledků výzkumu

Následující část bakalářské práce se věnuje interpretaci a vyhodnocení získaných dat. V rámci 13 otázek z dotazníku bylo vytvořeno 8 grafů, které jednotlivá zjištění prezentují. Poslední (otevřená) otázka dotazníku, která byla čistě dobrovolná, byla vyplněna jen 9 respondentkami a jejich doslovné odpovědi jsou přepsány na konci této kapitoly. Z těchto výpovědí nebylo možné činit závěry v podobě absolutní či relativní četnosti.

Vyhodnocení otázky č. 1

Znění otázky: *Kolik vám je let?*

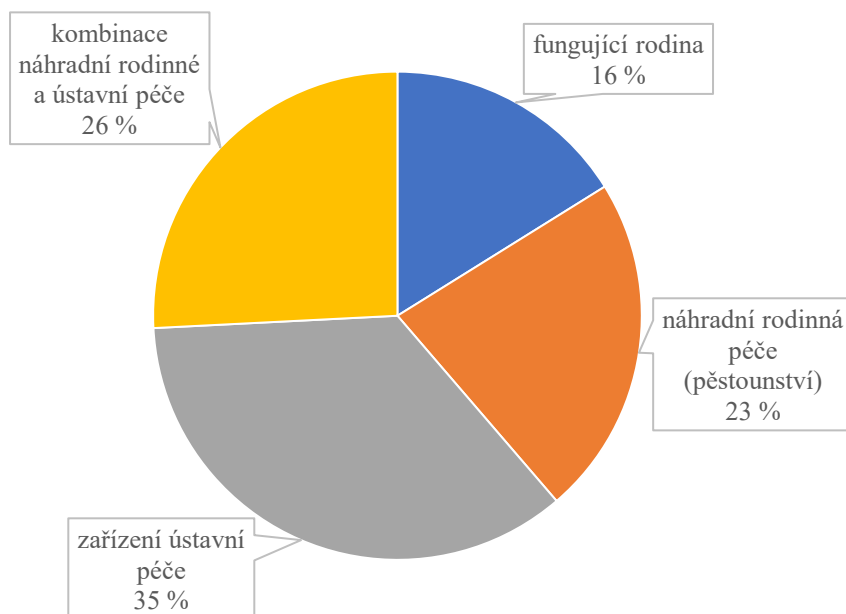

Graf č. 1 Věkové zastoupení respondentek, zdroj: vlastní zpracování

Z celkového vyhodnocení je patrné, že nejfrekventovanějším věkem bylo stáří 24 let. Nejnižším zastoupením je věk 26 let, tolik bylo pouze jedné dotazované. Zároveň se mezi respondentkami nevyskytovala žádná ve věku 18 let.

Vyhodnocení otázky č. 2

Znění otázky: *V krátkosti popište, v jakém prostředí jste vyrůstala. Např. zda jste měla fungující rodinu (staral se o vás rodič nebo jiný rodinný příslušník), pobývala jste v dětském domově...*

Graf č. 2 Prostředí, ve kterém respondentky vyrůstaly, zdroj: vlastní zpracování

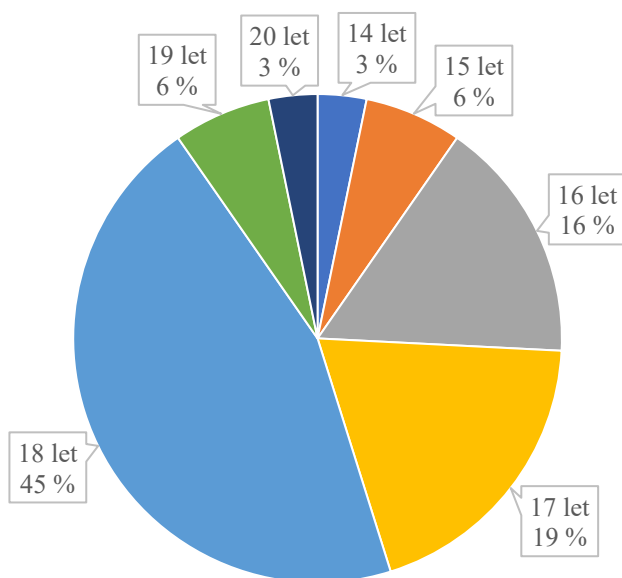
V největším zastoupení je zařízení ústavní péče – v tomto prostředí jsou zahrnuty tyto instituce: dětský domov, klokánky, diagnostické ústavy (hovorově tzv. „pastřáky“).

Pěstounskou péči uvedlo 23 % respondentek, přičemž v 86 % případů byli jejich pěstouny prarodiče, nejčastěji byly v péči svých babiček kvůli drogově závislým rodičům. 26 % dotázaných popsalo kombinaci pobytu v klokáncích, období pěstounské péče a v některých případech došlo i k opakovaným pobytům v diagnostických ústavech.

Fungující rodinné prostředí popsalo 16 % respondentek – některé v dětství nejprve vyrůstaly s oběma rodiči, některé vyrůstaly v neúplné rodině s jedním rodičem (nejčastěji s matkou). Zároveň mnoho respondentek uvedlo, že neznají svého biologického otce. Zajímavým zjištěním je, že se sezdaní rodiče později (v průběhu dospívání svých dcer) rozvedli, tudíž celých 16 % dotazovaných nemělo (nemá) nukleární rodinu. Několik účastnic průzkumu uvedlo fungující rodinu, přičemž došlo k úmrtí rodiče samoživitele nebo zemřeli oba rodiče.

Vyhodnocení otázky č. 3

Znění otázky: *V kolika letech jste odešla ze svého (náhradního) domova – poprvé jste se tak ocitla na ulici?*

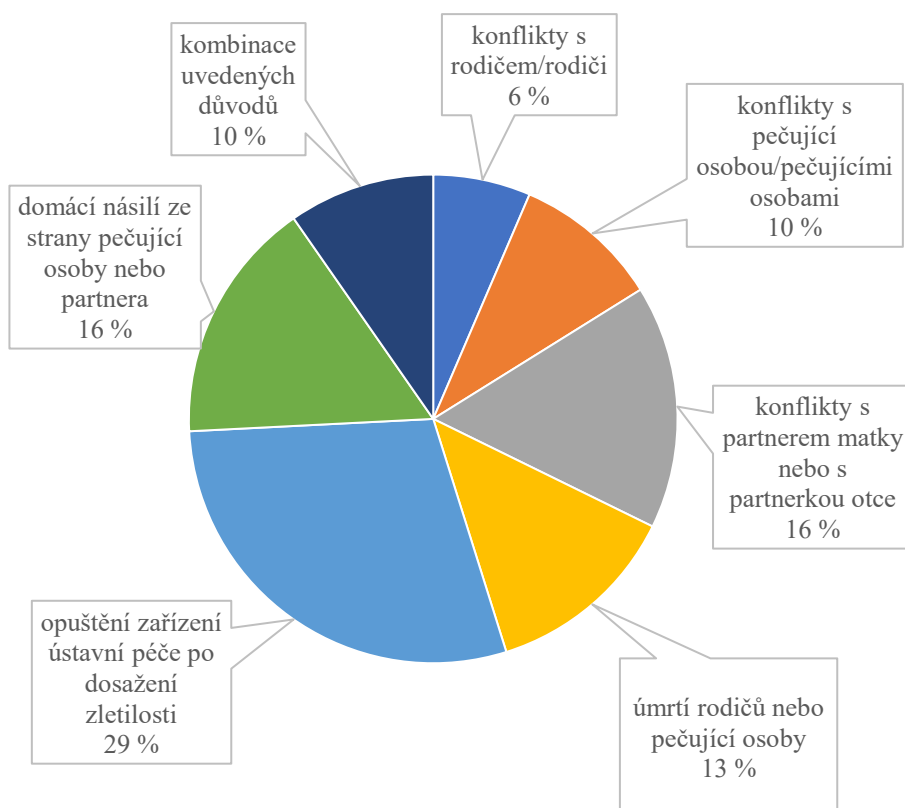

Graf č. 3 Věk, ve kterém se respondentky poprvé ocitly bez domova, zdroj: vlastní zpracování

Nejčastějším věkem, ve kterém respondentky opustily svůj dosavadní nebo náhradní domov, je 18 let – hranice zletilosti, tento věk uvedla téměř polovina z celkového počtu respondentek. Ve věku 14 let opustila svůj domov pouze jedna dotazovaná.

Vyhodnocení otázky č. 4

Znění otázky: *Co vás k odchodu vedlo? Např. po dosažení zletilosti jsem opustila dětský domov, s matkou jsem se hádala...*

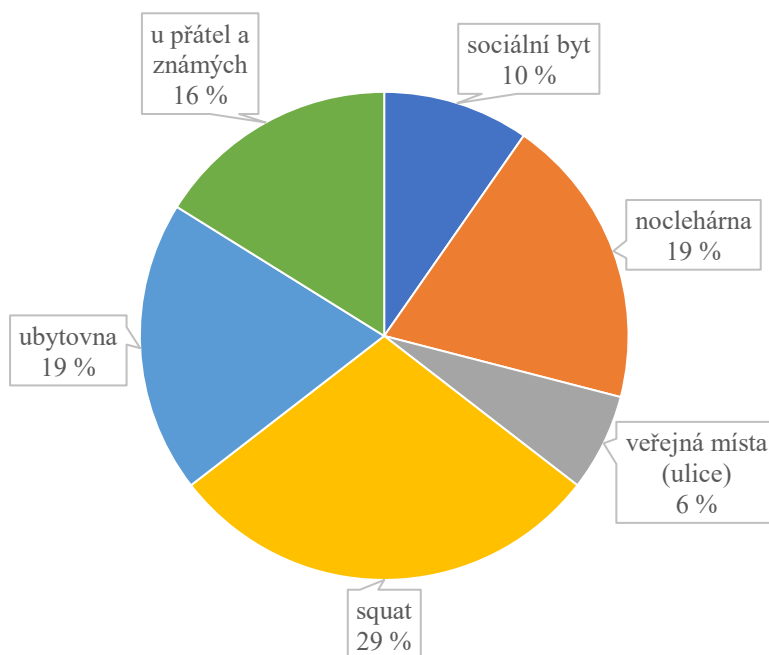
Graf č. 4 Primární důvod vedoucí k životu na ulici, zdroj: vlastní zpracování

Téměř 30 % dotazovaných žen se na ulici dostalo v důsledku opuštění dětského domova nebo po propuštění z diagnostického ústavu po dosažení 18 let.

Vzájemně stejné procentuální zastoupení má odchod v důsledku domácího násilí, přičemž pachatelé byli otcové, rodinní pěstouni nebo tehdejší partneři. V rámci konfliktů byly nejčastěji uvedeny hádky (blíže nespecifikované) a problémy pramenící ze závislostního chování pečujících osob a rodičů. 13 % dotazovaných popsalo, že opustily svůj domov po úmrtí jednoho či obou rodičů nebo po smrti rodinného pěstouna – neměly dostatek finančních prostředků pro setrvání v tehdejší domově. 10 % respondentek pak uvedlo, že k odchodu vedlo sloučení uvedených důvodů.

Vyhodnocení otázky č. 5

Znění otázky: *Kde aktuálně žijete? Např. nemám zajištěné žádné bydlení, ubytovna, azylový dům, pobývám u přátel a známých...*

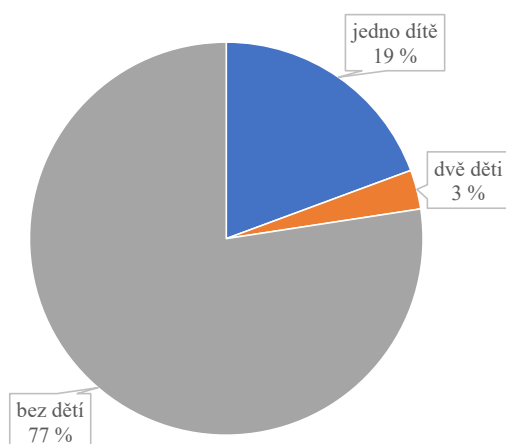

Graf č. 5 Aktuální místo pobytu, zdroj: vlastní zpracování

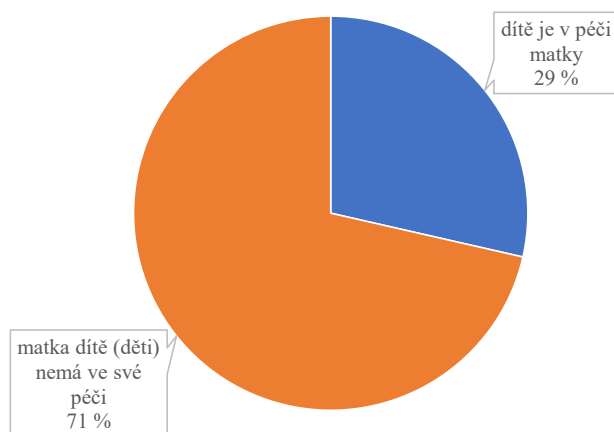
Necelých 30 % respondentek žije ve squatech, valná většina z nich zde mimo jiné pobývá s partnerem. Stejně procentuální zastoupení mají ubytovny a noclehárny. Třetím nejčastějším místem pobytu dotazovaných je přespávání (pobyt) u přátel a známých. 10 % dotazovaných momentálně získalo sociální bydlení. Pouze 6 % respondentek přespává na veřejných místech – 1 žena konkrétně popsala, že žije ve stanu.

Vyhodnocení otázky č. 6 a její podotázky

Znění otázky: *Máte děti? Pokud ano, napište, prosím, kolik dětí máte, a zda je máte ve své péči. Pokud děti nemáte, na otázku neodpovídejte.*

Graf č. 6 Počet dětí, zdroj: vlastní zpracování

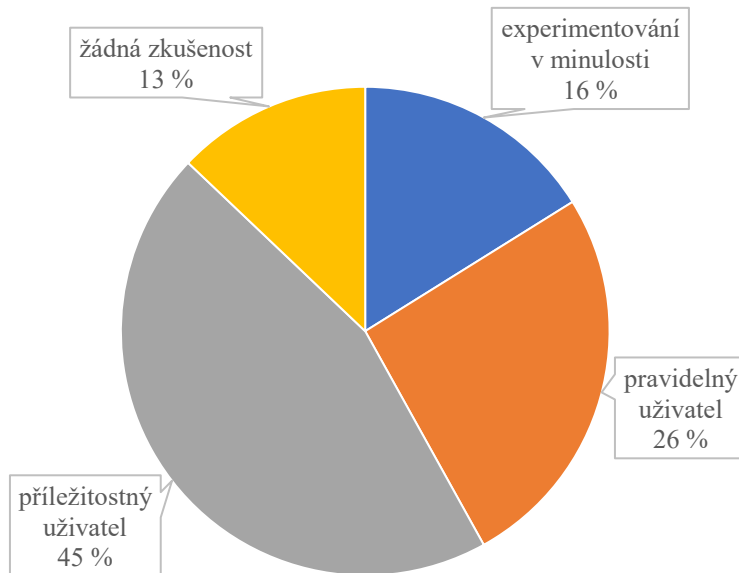

Graf č. 7 Péče o dítě/děti, zdroj: vlastní zpracování

Naprostá většina dotazovaných (více než 75 %) nemá žádné dítě. Zároveň naprostá většina matek nemá dítě nebo děti ve své péči.

Vyhodnocení otázky č. 7

Znění otázky: *Označte, prosím, váš vztah ke tvrdým drogám (drogy jako pervitin, heroin, kokain).*

Graf č. 8 Vztah ke tvrdým drogám, zdroj: vlastní zpracování

Téměř polovina dotazovaných uvedla, že je příležitostnou uživatelkou drog. 26 % respondentek se řadí mezi pravidelné uživatele, takže drogy užívá 71 % dotazovaných mladých bezdomovkyň. Žádnou zkušenost nemá pouze 13 % respondentek.

Vyhodnocení otázek č. 8 – 13

8	Zaměstnání respondentek	brigáda nebo práce na zkrácený úvazek	39 %
		bez zaměstnání	61 %
9	Zkušenost s některou formou násilí a týrání	má takovou zkušenost	74 %
		nemá takovou zkušenost	26 %
10	Zkušenost s poskytováním sexuálních služeb	má takovou zkušenost	29 %
		nemá takovou zkušenost	71 %
11	Výkon trestu odnětí svobody	vykonávala	6 %
		nikdy nevykonávala	94 %
12	Příjem dávek státní sociální pomoci/podpory	pobírá některou z dávek	35 %
		nepobírá žádnou dávku	65 %
13	Využívání sociálních služeb v Praze	využívá	87 %
		nevyužívá	13 %

Tabulka č. 1 Vyhodnocení uzavřených otázek se dvěma možnostmi odpovědi, zdroj: vlastní zpracování

Z odpovědí na 6 výše uvedených otázek vyšla následující zjištění.

- 1) Více než jedna třetina respondentek má brigádu či práci na zkrácený úvazek.
- 2) Významná část (74 %) účastnic průzkumu se během svého života setkala s některou podobou násilí a týrání (psychické, fyzické, sexuální).
- 3) Přes 70 % dotazovaných žen uvedlo, že nikdy neposkytovaly sexuální služby.
- 4) Ve výkonu trestu odnětí svobody bylo pouze 6 % respondentek.
- 5) 65 % účastnic průzkumu pobírá dávky státní sociální pomoci nebo státní sociální podpory.
- 6) Valná většina (přes čtyři pětiny) respondentek využívá pomoci a sociálních služeb od organizací a zařízení v hlavním městě.

Výpovědi ze 14. otázky dotazníku

Znění doplňující otázky: *V případě zájmu napište, jak aktuálně žijete, a jak se vám daří. Např. zda jste svobodná/zadaná, zda se cítíte spokojená, co byste chtěla do budoucna změnit apod.*

Následující písemná vyjádření respondentek jsou přepsána bez gramatické a jazykové korektury textu.

Anežka

„Cítím se dobře. Mám skromný život s přítelem po svém boku. Do budoucna bych chtěla mít domov se vším všudy, rodinu a finanční příjem. Teď si užívám svobody a taky přijímám pro a proti co se týče života na ulici.“

Barbora

„Mnohem lépe. Na možnosti které teď mám.“

Celestýna

„Mám se docela dobře. Mám pořád práci takže si můžu vydělávat. O nájem se dělíme napůl s přítelem který je pro mě velkou oporou. Pořád ale nemám dobrý vztah s máminým přítelem takže nemůžu mluvit s ní ani mladším bráchou.“

Dominika

„Jsem zadaná. Nic bych měnit nechtěla. Líbí se mi představa nekonečný volnosti. Chtěla bych znát víc lidí, kterejm můžu věřit.“

Emílie

„Dobře mohlo by být lépe“

Františka

„Štve mě covid, nemám práci. Jinak docela dobrý. Akorát babička je nemocná.“

Gabriela

„jsem zadaná, starám se o syna, teď pracuju, jsem spokojená“

Hedvika

„Přežívám, ale chtěla bych to zlepšit i když moc nevim jak. Mám kluka a občas se zmlátíme, ale plus je nejsem sama. Chtěla bych psa, ale můj kluk ho nechce tak třeba časem to bude lepší.“

Christiana

„Jsem docela spokojená ale vždycky je co zlepšovat.“

4. Zhodnocení výsledků výzkumu

Na základě analýzy dat lze konstatovat, že se obě hlavní výzkumné otázky potvrdily. Z výzkumu jasně vyšlo, že nejčastější příčinou, která mladé bezdomovkyně přivedla k životu na ulici, je skutečně opuštění zařízení institucionální (ústavní) péče. Potvrdilo se, že mezi nejčastější rizikové faktory, jež jev bezdomovectví mladých žen doprovází, je na nich páchané násilí fyzické i psychické povahy a užívání tvrdých drog. První dílčí výzkumná otázka, která měla zjistit, jestli se ženy bez přístřeší setkaly s poskytováním sexuálních služeb (prostitucí), byla vyvrácena. Zároveň se kladně zodpovědělo na druhou dílčí výzkumnou otázku, zda je přes 70 % mladých bezdomovkyň bezdětných.

Výsledky dotazníkového šetření se prakticky shodují s informacemi uvedenými v teoretické části práce. Výjimkou je vyjádření zkušenosti s poskytováním sexuálních služeb. Mám za to, že dotazník nenabízí dostatečně bezpečné a důvěrné prostředí pro vyjadřování citlivých témat, čímž provozování prostitute nepochybně je. V rámci zjištění mimo jiné vyšlo, že velká část dotazovaných setrvává ve squatech, což vnímám jako další rizikový faktor pobytu na ulici. Výsledky definující bezdětnost či naopak počet dětí dle mého názoru souvisí především s nízkým věkem dotazovaných žen. Osobně mě zaujalo zjištění, že má téměř 40 % mladých bezdomovkyň brigádu či jiný pracovní úvazek. Myslím si, že pokud by výzkum probíhal v jiném městě, konečný procentuální výsledek otázky ohledně zaměstnání bude značně nižší – hlavní město obecně nabízí více možností pracovního uplatnění a s tím logicky souvisí vyšší počty volných pracovních míst. Co se týče využívání sociálních služeb, výsledek z většiny odpovídá způsobu, kterým byly respondentky kontaktovány – skrze pracovníky v sociálních službách.

Výsledky výzkumu nelze vzhledem k počtu respondentek zobecňovat. S ohledem na opakované prodlužování nouzového stavu bylo obtížné získat více účastnic výzkumu – omezení v souvislosti s vládními nařízeními ztěžovaly veškeré kontakty. V rámci omezeného množství otázek v dotazníkovém šetření nebylo možné zahrnout všechny sféry osobního života jako je např. úroveň dosaženého vzdělání nebo zdravotní stav. Domnívám se ale, že s přihlédnutím na pandemii onemocnění Covid-19 a jeho omezené možnosti pro provedení empirické části, jsem získala relevantní výsledky, které umožnily základní vhled do tématu bezdomovectví mladých žen. Současně nabývám dojmu, že se mi tuto specifickou skupinu osob bez přístřeší podařilo přiblížit v rámci jednotné práce, tudíž jsem realizovala prvotní zdůvodnění výběru tématu této bakalářské práce.

Závěr

Zvolené téma bakalářské práce považuji za důležité, neboť je sociální problém bezdomovectví všudypřítomný a dá se předpokládat, že k jeho vyřešení – minimálně v blízké době, nedojde. Aktuálnost tématu navíc umocňuje odhad, že celosvětová pandemie koronaviru dříve nebo později zapříčiní zvýšení počtu lidí bez domova, mezi nimiž se budou zcela jistě vyskytovat i ženy.

Ve veřejnosti panuje celá řada předsudků k osobám bez přístřeší a převládá názor, že si tyto osoby mohou za nepříznivou sociální situaci samy. Po shrnutí informací a okolností v rámci teoretické části lze ale konstatovat, že takové (až lehkovážné) tvrzení ve skutečnosti doprovází provázaná komplexnost příčin a problémů, které jedinec sám nemůže často ovlivnit. Protože jsou bezdomovkyně typicky „skrytými osobami bez přístřeší“, z vnějšího pohledu se může zdát, že mezi námi nežijí. Osvětlnila jsem specifika této cílové skupiny a věřím, že se uvedené poznatky stanou základem pro hlubší porozumění a vnímání mladých žen bez domova.

Navzdory okolnostem a komplikacím spojených s výskytem koronaviru SARS-CoV-2 bylo možné uskutečnit výzkum, díky kterému se podařilo cíl práce naplnit. Praktická část práce tak zodpověděla na otázku, jaké jsou nejčastější příčiny a rizikové faktory bezdomovectví mladých žen na území hlavního města Prahy. V rámci (čistě dobrovolné) poslední otázky dotazníku mě upoutalo celkové pozitivní naladění respondentek, které svou životní situaci ani v jednom případě nepopsaly jako neblahou nebo nešťastnou. Doufám tak, že v případě mého dalšího výzkumu se setkám s více respondentkami osobně – ideálně v rámci rozhovorů, aby bylo možné poznat jejich životní příběhy detailně.

Seznam použitých zdrojů

1. ...*Aby si lidi všimli* [film]. Režie Vladislav KVASNIČKA, 1988.
2. AION CS, s.r.o. *Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách* [online]. Zákony pro lidi © 2021 [cit. 2021-05-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
3. AION CS, s.r.o. *Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi* [online]. Zákony pro lidi © 2021 [cit. 2021-05-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>
4. AION CS, s.r.o. *Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce* [online]. Zákony pro lidi © 2021 [cit. 2021-05-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>
5. AION CS, s.r.o. *Zákon č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky* [online]. Zákony pro lidi © 2021 [cit. 2021-04-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-40>
6. Akademie věd ČR. *Lidé bez domova jako pomocníci výzkumu* [online]. Avcr.cz © 2021 [cit. 2021-05-02]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Lide-bez-domova-jako-pomocnici-vyzkumu/>
7. AMCHOVÁ, Petra a Jana KUČEROVÁ. *Pohlaví a drogová závislost: Od animálních modelů ke klinické praxi*. Česká a slovenská psychiatrie [online]. 2015, **111**(2), 72-78 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=1011>
8. AMORE, Kate, Michael BAKER a Phillipa Howden-Chapman. *The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis* [online]. FEANTSA, European Journal of Homelessness. 2011, **5**(2) [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/download/article-1-33278065727831823087.pdf>
9. BANDIT, Rad. *Šílenství bez domova* [online]. Nový prostor, 2013, **426** [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <http://novyprostor.cz/clanky/426/silenstvi-bez-domova>
10. BANDIT, Rad. *Naděje je na druhém břehu: Životy pražských žen bez domova*. Praha: Broken Books, 2017. ISBN 978-80-905743-4-2.
11. BECKER, Jill B. a Ming HU. *Sex Differences in Drug Abuse*. Frontiers in Neuroendocrinology [online]. Science direct, 2008, **29**, 36-47 [cit. 2021-05-17]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0091302207000350?via%3Dihub>
12. *Bez domova* [online]. TV, Seznam. 15. 10. 2019 [cit. 2021-11-03]. Dostupné z: <https://www.televizeznam.cz/porad/bez-domova>
13. BUSCH-GEERTSEMA, Volker. *The Potential of Housing First from an European Perspective* [online]. European Journal of Homelessness. 2011, **6**(2) [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: https://www.feantsaresearch.org/download/ejh6_2_resp_housingfirst68279119617434108798.pdf
14. Centrum sociálních služeb Praha. *V Praze doma bez domova: Pouliční průvodce Prahou*. Praha: Bário. 101 s.
15. Česká asociace streetwork. *Co je to streetwork*. ČAS: Praha, © 2021. Dostupné z: <https://pracenaulici.cz/mladez/datas/CAS-co-je-to-streetwork.pdf>
16. ČIHÁK, František. *Psychické reakce dětských obětí sexuálního zneužívání a znásilnění* [online]. Pediatriepropraxi.cz, 2011 [cit. 2021-05-14]. Dostupné z: <https://www.pediatriepropraxi.cz/pdfs/ped/2011/05/08.pdf>
17. Drogový informační systém. *Třetina žen je pod vlivem alkoholu a drog sexuálně zneužita* [online]. 17. 5. 2019 [cit. 2021-04-29]. Dostupné z: <https://www.drogy.net/zpravy-a-statistiky/tretina-zen-je-pod->

vlivem-alkoholu-a-drog-sexualne-zneuzita.html

18. DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: GRADA, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.
19. DVORÁK, Pavel. *Dotazníkové šetření* [online]. Sociologická encyklopedie, 2018 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C5%A0et%C5%99en%C3%AD_dotazn%C3%ADkov%C3%A9
20. FABIAN, Dalma in FEANTSA. *Perspectives on Women's Homelessness* [online]. Homeless in Europe, 2016 [cit. 2021-05-01]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/download/summer-2016-perspectives-on-women-s-homelessness1684329503268833210.pdf>
21. FIJALOVÁ, Dominika a Andrea PENCOVÁ. *Manuál skupinové práce v komunitní práci: Komunitní centrum ROUTA* [online]. [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: https://www.rc-routa.cz/media/uploads/archiv_komunitn%C3%AD_centrum_routa/7.routa-manu%C3%A1l_skupinov%C3%A9_pr%C3%A1ce-final.pdf
22. FUSKOVÁ, Dana. *Sociální zabezpečení ČR 2021 - schéma dávkového systému*. Bezplatná právní poradna [online]. 28. 7. 2019 [cit. 2021-05-17]. Dostupné z: <https://www.bezplatnapravniporadna.cz/ruzne/socialni-zabezpeceni/38860-socialni-zabezpeceni-cr-2021-schema-davkoveho-systemu.html>
23. Hnutí Nesehnutí. *Gender a genderové stereotypy* [online]. Brno: NESEHNUTÍ © 2021 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/files/genderov%C3%A9-stereotypy.pdf>
24. HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství: Extrémní vyloučení* [online]. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 1996 [cit. 2021-04-07]. ISBN 978-80-86451-13-8. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/1996bezdomovstvi_exv.pdf
25. HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství* [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
26. HRADECKÝ et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020* [online]. Praha: MPSV, 26.10.2012 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Souhrnny_materiál_pro_tvorbu_Koncepce_práce_s_be_zdomovci_v_CR_na_období_do_roku_2020.pdf/2f520871-3e3d-35d8-31cb-2036d3615527
27. Institut pro sociální politiku a výzkum. *Mezi dávkami a prací, která není?* [online]. Revue pro sociální politiku a výzkum, 24. 5. 2015 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2015/08/mezi-davkami-a-praci-ktera-neni/>
28. JUŘENÍKOVÁ, Petra. *Kvantitativní výzkum. Metodika ke zpracování závěrečné práce pro vybrané nelékařské zdravotnické obory* [online]. Brno, 2009, 90-108 [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/js19/metodika_zp/web/docs/Methodika_pro_zpracovani_zaverecne_prace_skripta.pdf
29. KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-346-2.
30. Kramerius, NLK. *Zákon daný dne 3. prosince 1868 pro království České, v příčině opatrování chudých* [online]. © 2008-2018 [cit. 2021-04-27]. Dostupné z: http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:MED00162868#monograph-page_uuid:822fd03a-6a56-11e3-ab2b-d485646517a0
31. KVAPIL, Robin a Adam DRDA. *Příběhy: Bezdomovci* [online]. 30. 9. 2019 [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/bezdomovci>

32. MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
33. MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení* [online]. Praha, 2006 [cit. 2021-04-07]. Zpráva. VÚPSV Brno. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf
34. MARTIJN, Claudine a Louise SHARPE. *Pathways to youth homelessness*. Social Science & Medicine [online]. Science direct, 2006, **62**, 1-12 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953605002388>
35. MATOUŠEK, Oldřich et al. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
36. MATOUŠEK, Oldřich et al. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
37. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Bezdomovců je v Česku dvakrát víc, než se dosud uvádělo*. Socialnipracovnici.cz [online]. Praha: MPSV, 2021, 17.03.2021 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-kuratoru/aktuality/bezdomovcu-je-v-cesku-dvakrat-vic-nez-se-dosud-uvadelo>
38. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020* [online]. Praha: MPSV, 2020 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/bezdomovectvi.pdf/c7a1e576-778f-a221-78ed-436f101ba42c>
39. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Systém sociálního zabezpečení v České republice* [online]. © 2009 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/955203/ssz_cr_cz.pdf/0a28b312-2beb-34c7-b447-487dedb42c92
40. MOŠŤKOVÁ, Šárka a Irena SOBOTKOVÁ. *Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče*. E-psychologie: elektronický časopis ČMPS [online]. 2016, **10**(4), 47-64 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: https://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf
41. NEDĚLNÍKOVÁ, Dana et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostravská univerzita v Ostravě © 2021 [cit. 2021-05-01]. Dostupné z: https://projekty.osu.cz/metakor/dok/met_prirucka_tsp.pdf
42. Nejdřív střecha. *O projektu* [online]. Nejdrivstrecha.cz © 2021 [cit. 2021-05-05]. Dostupné z: <https://www.nejdrivstrecha.cz/#oprojektu>
43. PACINOVÁ, Zuzana. *Chudoba jako věc politiky a sociální problém* [online]. MPSV, 2014 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/webpm/clanek/chudoba-jako-vec-politiky-a-socialni-problem.aspx>
44. Pirátská strana. *Nedostatek sociálních pracovníků* [online]. Socialnisystem.pirati.cz © 2021 [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: <https://socialnisystem.pirati.cz/nase-reseni/nedostatek-socialnich-pracovniku/>
45. Rozhovor s Pavlem Pěnkavou. Česká asociace streetwork [online]. Praha: Lenka Čuprová, 24. 4. 2019 [cit. 2021-03-04]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/2975/rozhovor-s-pavlem-penkavou>
46. Rozhovor s Kateřinou Šádkovou. Jablonecký deník [online]. Praha: Petr Vodsedálek, 8. 5. 2021 [cit. 2021-05-10]. Dostupné z: https://jablonecky.denik.cz/zpravy_region/rozhovor-katerina-sadkova-rozkos-bez-rizika-2.html
47. SBORNÍK Z KONFERENCE. *Specifika žen mezi lidmi bez domova*. Olomouc: Charita Olomouc, 2010. ISBN 978-80-254-7561-4.

48. SOBKOVÁ, Miroslava. *Zákon č. 105/1863 ř. z. o právu domovském* [online]. © 2021 [cit. 2021-04-27]. Dostupné z: <https://www.smocr.cz/cs/cinnost/bezpecnost/a/domovske-pravo>
49. Sociální bydlení. *Housing First – bydlení především* [online]. Socialnibydeni.org © 2018 [cit. 2021-04-29]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/slovník-pojmu/housing-first-bydlení-především>
50. SOKAČOVÁ, Linda. *Česká republika selhává v řešení bezdomovectví, chudoby a dostupného bydlení: 25 let od Pekingské akční platformy (2)* [online]. 18. 8. 2020 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://blog.aktualne.cz/blogy/linda-sokacova.php?itemid=37498>
51. ŠŤASTNÁ, Jaroslava. *Když se řekne komunitní práce*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3356-5.
52. ŠTĚCHOVÁ, Markéta et al. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.
53. The World's Women 2015. *Trends and Statistics, Chapter 6, Violence against Women* [online]. Str. 139-160. Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 2015 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <https://unstats.un.org/unsd/gender/chapter6/chapter6.html>
54. TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. AntropoWEBZIN [online]. 2007 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>
55. Úřad práce ČR. *Informace pro občany* [online]. Uradprace.cz 1. 2. 2021 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/informace-pro-obcany>
56. VÁGNEROVÁ, Marie a kol. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.
57. VÁNĚ, Jan a František KALVAS. *Výzkumná zpráva: Fenomén bezdomovectví* [online]. Západočeská univerzita v Plzni, 2014 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: https://www.vyzkum-kss-zcu.cz/wp-content/uploads/2016/12/Vyzkum_bezdomovectvi_KSS.pdf
58. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: GRADA, 2005. ISBN 80-247-0929-5.

Příloha č. 1 – Dotazník

Veškeré informace, které v tomto dotazníku uvedete, jsou anonymní. Otázky a odpovědi slouží pouze pro výzkumné účely.

1. Kolik vám je let?

Odpověď:

2. V krátkosti popište, v jakém prostředí jste vyrůstala.

- Např. zda jste měla fungující rodinu (starali se o vás rodiče či jiný rodinný příslušník), pobývala jste v dětském domově...

Odpověď:

3. V kolika letech jste odešla ze svého (náhradního) domova – poprvé jste se tak ocitla na ulici?

Odpověď:

4. Co vás k odchodu vedlo?

Např. po dosažení zletilosti jsem opustila dětský domov; s matkou jsem se hádala...

Odpověď:

5. Kde aktuálně žijete?

- Např. nemám zajištěné žádné bydlení, ubytovna, azylový dům, pobývám u přátel a známých...

Odpověď:

6. Máte děti? Pokud ano, napište, prosím, kolik dětí máte, a zda je máte ve své péči. Pokud děti nemáte, na otázku neodpovídejte.

Počet dětí:

Dítě/děti mám ve své péči:

Ano

Ne

7. Označte, prosím, váš vztah ke tvrdým drogám.

(drogy jako pervitin, heroin, kokain...)

- V minulosti jsem s drogami experimentovala.
- Drogy užívám pravidelně.
- Drogy užívám příležitostně.
- Nemám žádnou zkušenost s drogami.

8. Jste v současnosti zaměstnaná?

- Např. brigáda, práce na zkrácený úvazek

- Ano
- Ne

9. Setkala jste se během svého života s násilím nebo týráním (fyzickým i psychickým)?

- Ano
- Ne

10. Máte zkušenost s prostitucí?

- Ano
- Ne

11. Byla jste někdy ve výkonu trestu?

- Ano
- Ne

12. Pobíráte některou z dávek státní sociální podpory/pomoci?

- Ano
- Ne

13. Využíváte sociální služby a pomoc od zařízení a organizací v Praze?

- Např. Armáda spásy, Naděje, Jako doma...

Ano

Ne

14. V případě zájmu napište, jak aktuálně žijete, a jak se vám daří.

- Např. zda jste svobodná/zadaná, zda se cítíte spokojená, co byste chtěla do budoucna změnit apod.

Odpověď: